

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ
ПРЕДМЕТНО–ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 632 групи

Петракович Оксана Сергіївна

Керівник: кандидат педагогічних наук,

асистент **Маковічук О.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол №3 від 7 листопада 2023 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

Петракович О.С. Виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 81 с.

Магістерська робота присвячена дослідженню питання виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.

Наполегливість – це одна із головних якостей волі. Наполегливість пов’язана з умінням молодших школярів здійснювати свої прагнення та є одним із найважливіших видів внутрішніх мотивів. Науковці стверджують, що молодший шкільний вік – це найважливіший перехідний етап у житті людини від раннього дитинства до свідомого життя і тому саме в цей період варто приділяти велику увагу учням у питаннях морально-вольового загартування й виховання наполегливості, які допомагатимуть їм у подальшому житті.

Наполегливість проявляється тоді, коли на шляху до досягнення мети виникають нові й непередбачувані труднощі, які потребують від особистості мобілізації фізичних, розумових сил на кінцевий позитивний результат. Наполегливість у дітей варто виховувати з раннього дитинства, добираючи при цьому посильні для кожної вікової категорії завдання.

Виховання наполегливості у молодших школярів розглядається як цілеспрямований процес, який передбачає формування здатності досягати своєї мети невідступно, докладати вагомих зусиль у боротьбі із труднощами, які можуть виникати на шляху до отримання бажаних результатів.

Предметно-перетворювальна діяльність – один із видів творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку. Оскільки через діяльність виховується та розвивається особистість, то створення власноруч виробів (об’єктів праці) є важливим засобом морального та трудового виховання, а також формування таких вольових якостей, як наполегливість, рішучість, цілеспрямованість, тощо.

Творча предметно-перетворювальна діяльність – різновид активної творчої діяльності учнів, під час якої вони взаємодіють із навколишнім світом через створення естетичних та корисних виробів з різних матеріалів. Виконання проєктно-технологічних завдань дає змогу учням повністю виявляти креативність, індивідуальність та неповторність.

Діагностування рівнів вихованості наполегливості молодших школярів у творчої предметно-перетворювальної діяльності на етапі констатувального експерименту показало, що досліджувана якість сформована у них недостатньо і потребує цілеспрямованого розвитку.

З метою ефективного виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності нами було обґрунтовано методи, форми та педагогічні умови, які сприятимуть оптимізації досліджуваного процесу.

Ключові слова: виховання, наполегливість, воля, молодший школяр, творчість, предметно-перетворювальна діяльність.

ABSTRACT

Petrakovich O.S Educating perseverance of junior schoolchildren in the process of creative subject-transformative activity. – Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 81 p.

The master's work is devoted to the study of the issue of education of perseverance of younger schoolchildren in the process of creative subject-transformative activity.

Perseverance is one of the main qualities of the will. Perseverance is related to the ability of younger schoolchildren to realize their aspirations and is one of the most important types of internal motivation. Scientists claim that primary school age is the most important transitional stage in a person's life from early childhood to conscious life, and therefore it is during this period that students should pay great attention to issues of moral and will-power hardening and education of perseverance,

which will help them in later life.

Perseverance is manifested when new and unpredictable difficulties arise on the way to achieving the goal, which require the individual to mobilize physical and mental forces for the final positive result. Perseverance in children should be nurtured from early childhood, while choosing tasks that are feasible for each age category.

Education of perseverance in younger schoolchildren is considered as a goal-directed process, which involves the formation of the ability to achieve one's goal unyieldingly, to make significant efforts in the fight against difficulties that may arise on the way to obtaining the desired results.

Subject-transformative activity is one of the types of creative activity of primary school students. Since the personality is nurtured and developed through activity, the creation of products (objects of work) with one's own hands is an important means of moral and labor education, as well as the formation of willpower qualities such as perseverance, determination, purposefulness, etc.

Creative subject-transformative activity is a type of active creative activity of students, during which they interact with the surrounding world through the creation of aesthetic and useful products from various materials. Completing project-technological tasks enables students to fully express their creativity, individuality and originality.

Diagnosing the levels of education and perseverance of younger schoolchildren in creative subject-transformative activities at the stage of ascertaining experiment showed that the studied quality is not sufficiently formed in them and needs purposeful development.

In order to effectively educate the perseverance of younger schoolchildren in the process of creative subject-transformative activity, we substantiated the methods, forms and pedagogical conditions that will contribute to the optimization of the researched process.

Key words: education, perseverance, will, younger schoolboy, creativity, subject-transformative activity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	10
1.1. Феномен виховання наполегливості особистості у науковій літературі.....	10
1.2. Психолого-педагогічні основи виховання наполегливості у дітей молодшого шкільного віку.....	18
1.3. Можливості творчої предметно-перетворювальної діяльності у вихованні наполегливості молодших школярів.....	31
Висновки до першого розділу.....	45
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	46
2.1. Констатувальне дослідження стану вихованості наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.....	46
2.2. Форми та методи виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.....	52
2.3. Педагогічні умови виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.....	60
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі становлення й розвитку нашої держави дедалі більшої актуальності набуває проблема виховання у підростаючої особистості наполегливості як базової якості. Актуальним завданням, що стоїть перед школою сьогодні, є забезпечення належного рівня підготовки учнів, здатних до виявлення активності, самостійності, наполегливості, самореалізації та творчої праці в сучасному світі. Нормативні вимоги до виховання наполегливості учнів загальноосвітніх навчальних закладів відображено у нормативно-правових документах, зокрема, Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти.

Молодший шкільний вік особливий, так як саме в цей період формуються практично всі риси характеру дитини. Одним з найважливіших процесів у становленні особистості є формування наполегливості, так як саме завдяки наполегливості можна досягнути найкращих результатів у своїй діяльності. Наполегливість як психічний стан складається в тривалому подоланні труднощів, у контролюванні дії і її напрямку на досягнення запланованого результату.

Навчання технічних дисциплін школярів молодшого віку дозволяє цілеспрямовано використовувати досягнення національної та світової культури, поєднувати відповідні цілі навчання з цілями виховання і розвитку в один загальний напрямок формування людини і громадянина. Важливо підкреслити, що саме предмети технічного циклу допомагають учням пізнати світ, людей і себе, вчать їх логічно мислити, сприяють формуванню механізмів самоорганізації, саморозвитку, наполегливості, творчого пошуку, умінь відходити від стереотипу і прагнути до самостійного вирішення проблем.

Наполегливість проявляє: прагнення постійно доводити почату справу до кінця; вміння тривало переслідувати мету, не знижуючи енергії в боротьбі з труднощами; вміння продовжувати діяльність при небажанні нею займатися

або при виникненні іншої, більш цікавої діяльності; вміння проявити завзятість за нової ситуації.

Стан дослідження проблеми. Вихованню підростаючого покоління всі народи у різні часи надавали величезного значення. Ще К.А. Гельвецій писав, що виховання може все! Враховуючи вплив спадковості і стихійного середовища, спрямоване на розвиток у кожної особистості певних цінностей, знань, умінь, навичок, потреб, рис характеру, здібностей. У вивченні поняття „виховання” у широкому та вузькому значенні значну роль відіграють фундаментальні праці Аристотеля, Я.А. Коменського, Дж. Локка, А.С. Макаренка, М. Монтеля, Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогова, С.Ф. Русової, Ж.-Ж. Руссо, В.О. Сухомлинського, М.Г. Стельмаховича, К.Д. Ушинського, Ю.А. Федьковича, З. Фрейда та ін. Наполегливість є однією з вольових якостей особистості. Вивченні вольових якостей дітей та молоді присвячено фундаментальні праці І.Д. Бежа, Г.С. Костюка, В.А. Крутецького, Н.Н. Ланге, П.А. Рудика, В.І. Селіванова, І.А. Сікорського, та ін. На усіх етапах історичного розвитку людини підкреслювалося важливість наполегливості для характеристики поведінки індивіда. Іще Макдауголл вважав наполегливість одним із об’єктивних якостей цілеспрямованої поведінки.

Актуальність дослідження та недостатнє її вивчення зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності.

Завдання дослідження:

- проаналізувати теоретичні аспекти виховання наполегливості молодших школярів в психолого–педагогічних дослідженнях;
- розкрити сутність понять «виховання наполегливості» як особистісного утворення молодших школярів та «предметно–перетворювальна діяльність».

- визначити стан вихованості наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності;
- теоретично обґрунтувати особливості виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності.

Об’єкт дослідження – виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності.

Предмет дослідження – особливості виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно–перетворювальної діяльності.

На різних етапах наукового пошуку використано такі **методи дослідження**:

- теоретичні: вивчення та аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної, методичної та наукової літератури з проблеми дослідження для обґрунтування теоретичних підходів виховання наполегливості у молодших школярів, визначення понятійного апарату; аналіз програм, навчальних, поурочних планів.

- емпіричні методи дослідження: тестування учнів, анкетування вчителів, аналіз продуктів дитячої творчості сприяли вивченню стану проблеми у сучасній практиці роботи в школі.

Теоретичне значення полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності; розкрито сутність понять наполегливість, виховання наполегливості та творча предметно-перетворювальна діяльність; конкретизовано критерії оцінювання, показники, обґрунтовано рівні вихованості наполегливості молодших школярів; з’ясовано вплив творчої предметно-перетворювальної діяльності на виховання досліджуваної якості.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в процесі проведеного дослідження результати можуть бути використані вчителями початкових класів для вдосконалення освітнього процесу з метою виявлення та

підвищення рівня наполегливості учнів початкових класів на уроках дизайну і технологій.

Структура дослідження. Магістерська робота складається вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ПРЕДМЕТНО–ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Феномен виховання наполегливості особистості у науковій літературі

Аналіз психолого-педагогічної літератури й наукових досліджень (Е. Вільчковського, М. Зубалія, З. Діхтяренко, В. Івашковського, Є. Ільїна, М. Тимчика, О. Остапенка, та ін.) дав можливість зрозуміти, що наполегливість виступає необхідною рисою характеру людини та проявляється в її здатності завершувати розпочату справу до кінця, досягати поставленої мети у процесі тривалої та напруженої діяльності.

Наполегливість пов'язана з умінням молодших школярів здійснювати свої прагнення та є одним із найважливіших видів внутрішніх мотивів. Науковці стверджують, що молодший шкільний вік – це найважливіший перехідний етап у житті людини від раннього дитинства до свідомого життя і тому саме в цей період варто приділяти велику увагу учням у питаннях морально-вольового загартування й виховання наполегливості, які допомагатимуть їм у подальшому житті.

В українському педагогічному словнику поняття «наполегливість» визначається як: «вольова риса людини, що полягає у здатності тривало, не знижуючи активності, домагатись поставленої мети, незважаючи на труднощі й перешкоди» [20]. Наполегливість формується під дією виховання, починаючи із раннього дитинства. До вираження наполегливості дітей спонукають привабливі цілі. У процесі виховання наполегливості важливо ставити значущі цілі та наміри долати труднощі власними зусиллями.

Наполегливість – це вольова якість та важлива риса особистості, яка має постійно проявлятися. Під наполегливістю розуміють непохитне прагнення до досягнення цілей віддалених у часі через подолання перешкод та труднощів, які

виникають на шляху. Умовами прояву наполегливості є ступінь впевненості особистості у досягненні мети; мотивація досягнення мети та прагнення до успіху, наявність вольових установок на подолання труднощів.

Базовими аспектами у контексті нашого дослідження є роботи про розвиток емоційно-вольової сфери, погляди про вольове регулювання емоцій у молодшому шкільному віці.

Згідно з В.С. Поуль становлення волі та довільності є центральною лінією розвитку особистості дитини. Під час розвитку проявляються здатності володіти собою та своїми психічними процесами [57].

В.С. Юркевич вважає, що формування волі та довільності має кардинальне, вирішальне значення для розвитку особистості дитини та формування особистої свідомості у дитини нерозривно пов'язане із становленням довільного управління власною поведінкою [80].

Емоційно-вольова сфера (англ. «emotionally volitional sphere») – це властивості людини, в тому числі і вроджені, що характеризують зміст, якість і динаміку її емоцій і почуттів, у тому числі способів їх регуляції.

Під емоційними явищами в сучасній психології розуміються суб'єктивні переживання людиною, її ставлення до предметів, явищ, подій, інших людей.

Емоції характеризуються інтенсивністю, тривалістю та усвідомленістю. Діапазон відмінностей щодо інтенсивності внутрішнього переживання та зовнішніх проявів дуже великий. Ступінь усвідомленості емоцій також може бути різним. Основними формами вираження емоцій є чуттєвий тон, ситуативна емоція, афект, пристрасть, почуття, настрої та стрес.

З точки зору А.І. Дзундзи, В.Ю. Літвінової визначення специфічності емоцій як переживання подій і відносин на протилежність когнітивним процесам як знання про ці події та відносини недостатньо хоча б тому, що воно описує емоції в термінах саме видових характеристик і не містить родової ознаки [12].

Прояв волі у різних специфічних ситуаціях змушує говорити про вольові якості особистості. При цьому як саме поняття «вольові якості», так і конкретний набір цих якостей залишаються невизначеними.

Вольові якості називаються так тому, що вони відображають існування волі, тому що ці якості проявляються довільно, за бажанням самої людини, за наказом собі. Саме довільність вияву сили волі об'єднує всі вольові якості в одну спільність – «силу волі».

Однак розуміння волі як довільного керування дозволяє відносити до розряду вольових якостей особливості довільної поведінки, а не лише вольової регуляції. Це створює певні труднощі у класифікації вольових аспектів.

Поняття «воля» дослідували наступні вітчизняні вчені: І.В. Березовська, Т.М. Кирпенко, В.С. Поуль та ін.

Т.М. Кирпенко зазначає, що в даний час в психологічній науці немає єдиної теорії волі, хоча багатьма вченими і робляться спроби розробити цілісне вчення про поняття «волі» з її термінологічною визначеністю й однозначністю. В американській поведінковій психології замість поняття «волі» стали вживати поняття «стійкість поведінки» як наполегливість людини в здійсненні початих поведінкових актів, у подоланні виникаючих на її шляху перешкод. Цю наполегливість, у свою чергу, пояснювали такими характеристиками особистості, як цілеспрямованість, терпіння, завзятість, стійкість, послідовність та ін. [31].

Емоційно-вольова регуляція має складну структуру, є частиною єдиного регуляторного процесу. Виділення емоційно-вольової регуляції є відносним в реальному житті емоційно-вольова регуляція безпосередньо пов'язана з мисленням, з процесом сприйняття, увагою, пам'яттю, мовою, з усіма структурами особистості, зі свідомими та несвідомими процесами.

Воля розуміється як психічний механізм, через який особистість регулює свої психічні функції. Вольова організація особистості є однією з характеристик вольової регуляції, безпосередньо пов'язаних з цілепокладанням та можливостями усвідомлення і постановки особистісних цілей.

Згідно Т.М. Кирпенко вольова регуляція діяльності та поведінки людини, являє собою особливу, вищу форму прояву загальної психічної регуляції.

Зовнішніми результатами вольової регуляції є конкретні досягнення людини: перемоги, досягнення, успіхи тощо. Внутрішніми результатами є зміни, що відбулися в самій особистості: з'являються певні вольові якості, нове ставлення до себе, розвиток власних можливостей, підвищення власної компетентності, професійності, емоційної стійкості у професійній діяльності, в досягненні змін власної особистості [31].

Отже, ми погоджуємося з Т.М. Кирпенко, що вольова регуляція діяльності та поведінки, являє собою особливу, вищу форму прояву загальної психічної регуляції.

В процесі предметно-конструкторської діяльності важливо враховувати розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів.

З точки зору І.В. Березовської: «воля – це свідоме управління людиною своїми діями і вчинками, діяльністю та поведінкою» [8, С. 5].

Воля виражається як у скоєнні будь-якої дії, так і в її затримці чи відмові від неї. Воля є високим ступенем активності особистості, яка спонукає на вибір найбільш ефективних способів та засобів досягнення цілей, що виражається в необхідності вдосконалення способів дій у ході здобуття соціального досвіду, застосування зусилля при прийнятті рішення та інших складних видів діяльності. Воля висловлює одну з основних здібностей особистості – контроль над власною поведінкою [8].

При вольових діях у дитини виникають різні емоції: позитивні при успішних ситуаціях; негативні при невдачах, а також при страху перед поразками чи небезпечними діями. У неї виникає почуття сорому, яке формується за рахунок невиправданих надій та відповідальності за негативний результат.

Вольовий акт складається з етапів послідовних, спланованих дій. Найважливіше значення в формуванні вольового акту має мотиваційна сфера

людини. Вона являє сукупність бажань, спонукань, набуваючих характер мотивів дій, вчинків і форм діяльності.

Як зазначає Г.С. Костюк, воля є історичним продуктом розвитку особистості, оскільки вона виробляється в процесі праці, пізнанні й спілкуванні з іншими людьми. Воля людини залежить від об'єктивної дійсності, яка її оточує, але опосередковується внутрішніми станами, процесами та властивостями особистості [36].

Стильовими особливостями саморегуляції є типові для людини і найбільш суттєві індивідуальні особливості самоорганізації та управління зовнішньою та внутрішньою цілеспрямованою активністю, що стійко виявляється в різних її видах. Якщо регуляція діяльності перебуває на високому рівні, то обов'язковою умовою успіху є переважання мотивації досягнення над уникненням невдачі, тоді як при поганій регуляції співвідношення мотивації на результативність не впливає.

Система саморегуляції розуміється як сукупність взаємодіючих компонентів: визначення мети діяльності, аналізу та виявлення (моделювання) значущих умов, вибору кращого способу і послідовності дій, оцінки результатів та їх корекції в разі необхідності – підлеглих усвідомлюваному особистістю процесу визначення мети та цілездійснення.

Прояви волі завжди пов'язуються з вольовими діями, при цьому особливістю вольових дій є їхній зв'язок із рухами. Чого б людина не прагнула, а досягти поставленої мети вона зможе, тільки зробивши певні рухи.

Головну психологічну функцію волі становить посилення мотивації та вдосконалення на цій основі регулювання дій. Цим вольові дії відрізняються від імпульсивних, тобто дій, що здійснюються мимоволі та недостатньо контрольованих свідомістю.

На рівні особистості прояв волі знаходить свій вираз у таких властивостях як сила волі (ступінь необхідного вольового зусилля для досягнення мети), наполегливість (уміння людини мобілізувати свої можливості для тривалого подолання труднощів), витримка (уміння гальмувати

дії, почуття, думки, що заважають здійсненню прийнятого рішення). Це – первинні (базові) вольові особистісні якості, що визначають більшість поведінкових актів.

Існують вторинні, що розвиваються в онтогенезі пізніше, ніж первинні, вольові якості:

- рішучість (вміння приймати та втілювати в життя швидкі, обґрунтовані та тверді рішення);
- сміливість (уміння подолати страх та йти на виправданий ризик задля досягнення мети, незважаючи на небезпеку для особистого благополуччя);
- самовладання (уміння контролювати чуттєву бік своєї психіки та підпорядковувати свою поведінку вирішенню свідомо поставлених завдань).

До третинних відносяться вольові якості, які тісно пов'язані з моральними якостями:

- відповідальність (якість, що характеризує особистість з точки зору виконання нею моральних вимог);
- дисциплінованість (свідоме підпорядкування своєї поведінки загальноприйнятим нормам, встановленому порядку);
- принциповість (вірність певній ідеї в переконаннях) проведення цієї ідеї у поведінці);
- обов'язковість (уміння добровільно покласти на себе обов'язки та виконати їх).

До цієї ж групи належать якості волі, пов'язані з ставленням людини до праці: діловитість, ініціативність (вміння працювати творчо, вчиняючи вчинки за власним почином), організованість (розумне планування та впорядкування своєї праці), старанність (старанність, виконання у строк доручень та своїх обов'язків). Третинні якості волі формуються тільки до підліткового віку, тобто моменту, коли вже є досвід вольових дій [17].

Вольові дії діляться на прості та складні. У простому вольовому акті спонукання до дії (мотив) перетворюється на саму дію майже автоматично. У складному вольовому акті дії передують облік наслідків, усвідомлення мотивів,

прийняття рішень, виникнення наміру його здійснити, складання плану його здійснення.

Розвиток волі пов'язаний:

- з перетворенням мимовільних психічних процесів у довільні;
- з придбанням людиною контролю за своєю поведінкою;
- із виробленням вольових якостей особистості;
- з тим, що людина свідомо ставить перед собою все більш важкі завдання та переслідує дедалі віддалені цілі, які вимагають значних вольових зусиль протягом тривалого часу [17].

Психологічна структура вольового акту включає наступні складові:

1. Мотивація: вольовий акт починається з мотивації чи мети, яку людина бажає досягти. Мотивація може бути внутрішньою (особистими цінностями, прагненням до самовдосконалення) або зовнішньою (очікування заохочення або уникнення покарання).

2. Свідоме рішення: людина приймає свідоме рішення розпочати діяти у бік досягнення своєї мети. Це рішення може бути усвідомленим та виваженим.

3. Планування: вольовий акт вимагає розробки конкретного плану дій, що призведе до досягнення мети. Планування включає визначення кроків, ресурсів і часових меж, які необхідні виконання завдання.

4. Самоконтроль: вольовий акт вимагає самоконтролю та саморегуляції. Людина повинна контролювати свої думки, емоції та поведінку, щоб залишатися на шляху до досягнення поставленої мети. Це може включати відмову від факторів, які відволікають.

5. Виконання: вольовий акт проявляється у фактичному виконанні дій, необхідних для досягнення мети. Людина втілює свої рішення у реальні вчинки і прагне завершення поставленого завдання [31].

С. Діхтяренко, О. Столярова виділяють наступні вольові якості людини:

1. Целеспрямованість – це здатність людини підпорядковувати свої дії поставленим цілям, людина мобілізує вольові зусилля подолання всього, що заважає досягненню наміченої мети. Целеспрямованість відрізняється активним

пошуком способів досягнення мети самостійністю. Цілеспрямованість при постановці мети становить істотне ланка вольового акту, і тому формування цілей у дитячій діяльності, і навіть способів їх досягнення, є першорядним завданням виховання молодших школярів вольових якостей.

2. Наполегливість – це здатність доводити розпочату справу до кінця, досягати поставленої мети, долаючи всякі перешкоди і труднощі шляху до її досягнення. Розвиток у молодших школярів наполегливості одна з найважливіших умов шкільної успішності. Протилежною цій якості є впертість та вища форма її прояву – негативізм.

3. Витримка – це здатність постійно контролювати свої почуття, поведінку. Витримка людини проявляється у рухах, спілкуванні з іншими людьми, у стримуванні нерозумних бажань тощо. У витримці виражається здатність людини утримуватися від дій, що заважають досягненню мети, небажаних або шкідливих у цих умовах.

4. Самовладання – це вміння контролювати свої емоції та бажання. Самовладання визначається як здатність не губитися у важких та несподіваних обставинах, керувати своїми діями, виявляючи при цьому розважливість та стримуючи негативні емоції. Людина з самовладанням не піддається паніці, зберігаючи ясність розуму та кмітливість.

5. Рішучість – це вміння приймати і вправдовувати в життя своєчасні, обґрунтовані рішення. Рішуча людина також може переживати боротьбу мотивів під час прийняття рішень. Стан рішучості пов'язані з підвищенням емоційної та інтелектуальної активності психіки. Рішучість спонукається почуттями, а й пов'язана з придушенням різних емоцій, активною розумовою діяльністю, урахуванням взаємозв'язків між обставинами і передбаченням наслідків майбутніх дій.

Отже, психологічна структура вольового акту може змінюватись в залежності від конкретної ситуації та індивідуальних особливостей людини. Розвиток вольових якостей потребує практики, наполегливості та поступового зміцнення волі.

Отже, розглянувши класифікації вольових якостей особистості, робимо висновок, що наполегливість є однією з основних якостей, обов'язковим компонентом у систематизації знань про волю та мораль людини

Емоційно-вольова сфера – це властивості особистості, в тому числі і вроджені, що характеризують зміст, якість і динаміку її емоцій і почуттів, у тому числі способів їх регуляції. Емоції – це фізіологічні стани організму, які мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення і охоплюють всі види відчуттів і переживань людини – від глибоко травмуючих страждань до високих форм радості. Воля – це свідоме управління людиною своїми діями і вчинками, діяльністю та поведінкою.

1.2. Психолого-педагогічні основи виховання наполегливості у дітей молодшого шкільного віку

Вступ до школи перебудовує весь спосіб життя дитини: безтурботне проведення часу дошкільника змінюється життям, повним турбот і відповідальності: він повинен ходити до школи, займатися тим, що визначено шкільною програмою, робити на уроці те, що вимагає вчитель; повинен неухильно дотримуватись шкільного режиму, підкорятися шкільним правилам поведінки, добиватися хороших результатів своєї навчальної діяльності.

Соціальна ситуація розвитку пояснює, чому саме в період молодшого шкільного віку на перший план психічного розвитку дитини висувається процес формування довільного характеру її поведінки та діяльності. Даний процес тривалий і складний. Не відразу школяр навчається керувати своєю поведінкою і тим більше протіканням своїх внутрішніх психічних процесів.

Наявність «внутрішньої позиції» школяра допомагає дитині порівняно легко долати труднощі обов'язкової навчальної роботи, придушувати які виникають у процесі навчальної діяльності свої імпульсивні пориви та ін. Така внутрішня позиція призводить до того, що дитина охоче, з власної ініціативи починає виконувати свої шкільні обов'язки подібно до того, як він виконував

правила ролі, взятої на себе у грі. Звідси ясно, що довольність школярів у навчанні багато в чому подібна до довольності, яку діти виявляють у грі [57].

Молодший шкільний вік є одним із найважливіших етапів формування та розвитку психічних функцій дитини, в тому числі і для формування та розвитку вольових механізмів та регуляції діяльності. У досвіді роботи багатьох вчителів початкових класів траплялися ситуації, коли діти виявляли свої вольові якості: наполегливість, цілеспрямованість та стриманість у позанавчальний час, а у навчальній діяльності не можуть бути успішними внаслідок недостатнього або стихійного розвитку цих якостей.

Молодший шкільний вік збігається з навчанням у початковій школі. Це вік із 6-7 до 9-10 років. Це етап наступного психологічного, фізичного, фізіологічного та вольового розвитку учня.

Цей вік є найбільш сензитивним для розвитку вольових якостей, а відсутність роботи щодо їх розвитку в освітньому процесі супроводжується відсутністю уваги та дисципліни, умінь слухати вчителя, справлятися з життєвими та навчальними перешкодами, що в майбутньому негативно позначається на формуванні психіки учня.

Коли першокласник починає навчатися у школі, у його житті настає переломний момент. Навчання в школі є обов'язковим, значною діяльністю, що багато в чому супроводжується вольовими діями, викликаними різними потребами. Для того, щоб молодший школяр справлявся з перешкодами, що виникають у процесі навчальної діяльності, йому необхідно розвивати вольові якості.

Психічний образ школяра першого та школяра четвертого класу має суттєві відмінності. Отже, характеристика вольової сфери у сумі за період молодшого шкільного віку може здатися дещо загальною. Навіть при явних відмінностях вольової сфери учнів першого та четвертого класу видно, що є в цілому характерним для цього періоду.

Молодший школяр реагує неспокійно на багато чого, що його оточує. Будь-який факт, що торкнувся його, викликає яскраво виражений емоційний відгук.

Посилена рухливість, безліч жестів, невміння всидіти на місці, яскраві зміни міміки говорять про те, що все, що хвилює молодшого школяра у виставі виражається в яскраво вираженому емоційному відгуку [36].

Іншою суттєвою особливістю вольової сфери є посилення стриманості у висловленні своїх емоцій – обурення, незадоволення, протест під час перебування у своєму колективі однокласників. Оскільки нестримність викликає осуд вчителя і викликає засудження, це не свідчить про те, що молодший школяр вже досконало володіє собою. Він яскраво виявляє страх, обурення, образу, гнів, але водночас намагається їх заглушити. Зазначені емоції явно виражаються у його взаємодіях зі однолітками.

Здатність володіти своїми емоціями покращується з кожним роком. У учнів початкової школи проявляється гнів і роздратування не тільки в моторній формі, але набагато більше в словесній – лається, дражнить, грубить. У виразі обличчя та інтонаціях мови починається виявлятися іронія, глузування і сумнів. Переживання агресії проявляються у прихованій формі, але досить очевидною для оточуючих людей. Протягом усього періоду молодшого шкільного віку посилюється організованість вольової поведінки учня.

Наступна особливість вольових якостей дітей молодшого шкільного віку – це розвиток експресивності емоцій. Насичення інтонацій у мові, розвиток міміки. Дана особливість співвідноситься зростаючим рівнем проникнення почуттями інших людей молодшим школярем та можливості співпереживання своїм однокласникам чи дорослим.

Важливою характеристикою волі учнів початкової школи є їх сприйнятливність, яскраво емоційний відгук оточуючої дійсності. Одноманітні, нецікаві уроки стрімко знижують інтерес дітей до навчальної діяльності. А це призводить до негативного ставлення до навчання у школі.

У молодшому шкільному віці розвиваються моральні якості школяра: почуття обов'язку перед товаришем, відповідальності за колектив однокласників, переживання нещастя оточуючих, обурення за несправедливості та інші.

За небажання виконання будь-якої дії молодші школярі самостійно створюють умови, що виключають привабливі дії. У цьому віці досить широко використовується самостимулювання, але не підкріплюється моральними принципами. Школярі можуть виявити наполегливість лише за наявності у них інтересу.

Молодші школярі, які мають низький рівень розвитку вольових якостей, показують високу активність у навчанні лише за наявності інтересу. В інших учнів, з високим рівнем розвитку вольових якостей, висока активність вияву волі виражається навіть при вивченні предметів без інтересу до них. У молодших школярів ще не до кінця завершився розвиток вольових механізмів, які здатні подолати вплив хвилюючих емоцій, що заважають реалізації поставлених завдань. У деяких випадках молодші школярі можуть виявляти вольові зусилля лише з метою похвали та бажанням бути добрими виконавцями волі оточуючих людей [43].

Першокласники мають поверхневі уявлення про витримку, слабо усвідомлюють свої можливості у її прояві, то у другокласників підвищується здатність стримувати свої бажання. В учнів третіх класів стримана поведінка стає автоматизованою і починає виявлятися у різних видах діяльності.

У дівчаток більше проявляється стриманість, ніж у хлопчиків, які мають більшу імпульсивність. Це проявляється внаслідок особливого становища дівчат у сім'ї. Вони виконують безліч домашніх прохань та наділені деякими обмеженнями. Це сприяє вихованню вони стриманості. В цей же час молодші школярі ще не до кінця освоїли навичку володіти собою і стримувати різкість, збудженість, викликані випадковими обставинами. Відсутність витримки також виявляється у переважанні неусвідомленої уваги над довільною увагою, що призводить до відволікання дітей від навчальних завдань та до порушення дисципліни.

У молодшому шкільному віці у центр психічного розвитку зміщується на формування довільності та організація діяльності, тобто розвитку довільної пам'яті, уваги, мислення. Молодший шкільний вік є найбільш сензитивним для

формування вольових якостей, а відсутність спеціально організованої роботи в освітньому процесі щодо їх формування призводить до відсутності самоорганізації, умінь контролювати себе, долати труднощі у навчальній діяльності, що надалі несприятливо позначається на розвитку психіки учня в цілому. Молодший шкільний вік є важливим етапом розвитку вольових якостей; необхідно це вивчити для попередження труднощів у навчанні та розвитку особистості. Формування вольових якостей молодшого школяра часом відбувається спонтанно або шляхом маніпулювання та тиску на дитину, співпраця з учителем часом відсутня; потрібно вивчити умови формування вольових якостей за умов ініціації [17].

Для молодших школярів початкової школи, ще не до кінця розвинена самостійність у виконанні навчальної діяльності. Найчастіше вона виникає внаслідок імпульсивності, емоцій та бажань дітей, але не через розуміння та осмислення ситуації та свого становища у ній. У молодших школярів зростає прагнення до самостійності, яке свідомо не підкоряється правилам. Цю поведінку вони вважають виразом дорослості.

Школярі виявляють упертість, коли захищають свою думку, судження та вчинки. Вони будь-що, відстоюють свою думку, навіть коли знають, що не мають рації. Вираз упертості учнів молодших класів вважають проявом завзятості та наполегливості. Причиною для цього навчальної діяльності є конфлікт учнів та вчителя внаслідок «несправедливо виставленої оцінки». Зазвичай це трапляється в тих ситуаціях, коли вчитель постійно критикує школяра, не звертає уваги на його старання, не хвалить його. В цьому випадку впертість виражається як протест. У школяра зникає бажання відповідати на уроці та підкорятися вимогам вчителя.

У третьому класі починається прояв такої вольової якості як рішучість. Воно пов'язане з досить високим рівнем імпульсивності в цьому віці. Навчальні початкової школи демонструють сміливість у залежності від того з ким вони перебувають: у колективі чи одні. У учнів молодших класів стрімко зростає витримка. Спочатку витримка демонструється в умінні слухняності дорослих.

Починає розвиток та зміцнюється саме у цьому віці, коли у школі починають регулювати поведінка дітей [18].

Наполегливість у дітей 6-7 років визначається як систематичний прояв сили волі щодо реалізації довготривалої мотиваційної установки, прагнення учня досягти віддаленої за часом мети, незважаючи на перешкоди і труднощі, що виникають.

Прояв наполегливості у дітей 6-7 років значною мірою залежить від ступеня впевненості учня у досяжності мети, мотивації досягнення (прагнення успіху), рівня домагань. Підвищити впевненість у позитивному результаті та рівень наполегливості у дітей 6–7 років можна завдяки розвитку спостережливості, кмітливості, ініціативності у змаганні [26].

На думку Р.В. Павелків школярі зі слабким рівнем розвитку волі виявляють високу і досить стійку активність у вивченні предметів лише за наявності інтересу до них, а щодо нелюблених предметів висока і стійка активність виявлялася лише школярами із високим рівнем розвитку волі.

У дітей у молодшому шкільному віці ще недостатньо розвинені вольові механізми, здатні подолати вплив сильні емоції, що заважають справі, а також зовнішні відволікаючі впливи. Школярі молодших класів виявляють вольову активність лише для того, щоб бути добрими виконавцями волі інших, щоб заслужити прихильність до себе дорослих, у тому числі й вчителя [54].

Дослідження В.С. Поуль, С.А. Поліщук та інших показали, що у школярів 1-3-го класів помітно зростає вміння виявляти вольові зусилля, що наочно проявляється в їх розумовій діяльності: довільна увага, спрямоване та стійке спостереження, завзятість у вирішенні розумових завдань.

Як зазначає В.С. Поуль, якщо у 1-му та 2-му класах школярі здійснюють вольові дії, головним чином, за вказівкою дорослих, у тому числі і вчителя, то вже в 3-му класі вони набувають здатності здійснювати вольові акти відповідно до власних мотивів. При необхідності утриматися від будь-якої дії діти самі створюють умови, що виключають привабливі дії або беруться до іншої справи.

Не можна не відзначити і прояв вже в 3-му класі високого рівня таких

вольових якостей, як: рішучість і наполегливість, які певною мірою можуть бути пов'язані з досить високою в цьому віці імпульсивністю та впливають на формування самостійності.

У молодших школярів певною мірою розвинена самостійність. Однак їх самостійність походить найчастіше від імпульсивності внаслідок емоцій і бажань, що виникають у них, а не в результаті критичного осмислення ситуації і своєї ролі в ній [57].

З погляду Ю.Л. Трофімов у молодшому шкільному віці характер дитини починає лише складатися, тому імпульсивність, недостатній розвиток вольових процесів, примхи, упертість спостерігаються досить часто. У цей час зростає вміння виявляти вольові зусилля, вони виявляються і в розумовій діяльності, і в поведінці. Починають формуватися довільні розумові дії, такі як: навмисне запам'ятовування, вольова увага, спрямоване та стійке спостереження, завзятість у вирішенні різних завдань.

Істотні зміни відбуваються у тому, як протікає вольовий процес. Безпосередньому здійсненню бажань часто перешкоджають правила, заборони, обмеження, які виражають суспільні вимоги та яким необхідно підкорятися.

Постійне дотримання правил, управління своєю поведінкою на основі зразків, що задаються сприяє розвитку у дітей довільності як особливої якості психічних процесів. Вона проявляється в умінні свідомо ставити цілі дії та навмисно шукати та знаходити засоби їх досягнення [60].

Необхідність контролю та самоконтролю в навчальній діяльності та поведінці, а також ряд їх особливостей (наприклад, вимога словесного звіту, оцінка своїх дій та вчинків) створюють сприятливі умови для формування у молодших школярів здатності до планування та виконання дії про себе у внутрішньому плані.

Як зазначає Г.О. Люблінська дитячий вік 6–7 років – це один із найважливіших перехідних етапів у житті людини від атмосфери дитинства до свідомої життєдіяльності і саме в цей момент необхідне виховання наполегливості у молодшого школяра, ця якість впливатиме на всю її подальшу

життя [39].

З точки зору Ю.О. Приходько, К.В. Савченко головною особливістю молодшого шкільного віку, що накладає відбиток на всі сторони життя дитини є зміна соціальної позиції. Дитина стала школярем, членом класного та шкільного колективу, де потрібно виконання певних норм і правил поведінки, коли потрібно підкорятися певному режиму, виконувати завдання та робити не те, що хочеться, а те, що потрібно [58].

Як зазначає В.С. Юркевич нова соціальна позиція породжує низку протиріч розвитку сфери саморегуляції у молодших школярів:

- а) між повною свободою вільного часу та необхідністю дотримуватися шкільного режиму;
- б) від вільних, нерегламентованих відносин слід звикати до інших, більш офіційних, нормативних відносин;
- в) між ігровою та навчальною діяльністю [80].

Вирішення цих протиріч сприяє розвитку саморегуляції дитини. В цілому дитина поки не виявляє здатності керувати своєю поведінкою та діяльністю. Їх самостійність походить найчастіше від імпульсивності внаслідок емоцій і бажань, а не в результаті критичного осмислення ситуації і своєї ролі в ній.

Наростаюче прагнення самостійності та розвитку самосвідомості підштовхує школярів молодших класів на непокір загальним правилам. Таку поведінку вони вважають проявом своєї дорослості та незалежності. Захищаючи свої рішення, міркування та вчинки, школярі виявляють упертість. Навіть знаючи, що вони не мають рації, школярі гаряче відстоюють свою думку.

Прояв упертості молодші школярі розцінюють як прояв завзятості та наполегливості. Приводом для прояву впертості у навчальній діяльності є конфлікт між учнями та учителем щодо «несправедливо виставленої оцінки». Найчастіше це відбувається у тому випадку, коли вчитель не мотивує виставлення тієї чи іншої позначки ними, постійно ганьбить учня, не помічає його зусиль, не заохочує його. Упертість виникає як протест і вияв у небажанні

відповідати уроку чи підкорятися вимогам вчителя [58].

Поступово, у процесі навчання у школі, у молодших школярів формується витримка, вміння стримувати свої почуття та емоції. Витримка проявляється спочатку у підпорядкуванні вимогам дорослих. З'являється та закріплюється вона саме в молодшому шкільному віці, коли правила поведінки у школі починають регламентувати поведінку дітей.

Вольовій мобілізації молодших школярів у навчальній діяльності сприяє низка обставин, таких як:

1. Зв'язок завдання з потребами та інтересами школярів. Прояв школярами молодших класів вольової активності багато чому визначається їх інтересом до завдання, оскільки «треба» ще є основою мотивації своєї діяльності. Прояв завзятості та наполегливості залежить від того, наскільки вчителю вдалося включити завдання, що виконується, в мотиваційну сферу особистості учнів, зробити його значущим для них.

2. Огляд школярем мети. Вирішувальність завдання молодшого школяра часто визначається тим, чи бачить він, де кінець завдання. З цього приводу С.А. Поліщук пише: «Відкритість цілей найбільшою мірою забезпечується таким обмеженням обсягу роботи, що створює можливість огляду всього шляху до мети. Позначення будь-яких віх цьому шляху, зазначення точної кінцевої мети за наявності проміжних віх і чітке визначення окремих кроків до вирішення є необхідними умовами надання діяльності школяра цілеспрямованості. І навпаки, розмитість меж бачення, неокресленість завдання стає на заваді її вирішення» [56, С.76].

3. Оптимальна складність завдання. Занадто легкі завдання розхолоджують учня, а надто важкі можуть призвести до зниження рівня вольових зусиль або взагалі відмовитися від виконання завдання («все одно не зробити»). Завдання оптимальної складності, з одного боку, має бути доступним, а з іншого боку, має дражнити самолюбство учня («ну спробуй, виконай це завдання!»). Таке завдання забезпечує переживання учнем успіху, що активізує подальші зусилля і наполегливість у досягненні мети.

4. Дотримання принципу доступності. Наполегливість підтримується досягненням поетапних цілей. У зв'язку з цим у розвиток вольової сфери дитини 6-7 років необхідно пред'являти подолання труднощів. Рівень проблеми завжди повинен бути не дуже низьким, але й не високим, достатнім, щоб забезпечити безперервність одержання підкріплювальних стимулів, тобто досягнення успіху.

5. Наявність інструкції щодо способів виконання завдання. Вчитель повинен розповісти учням, як і у якій послідовності треба виконувати завдання, якими засобами необхідно користуватися. А якщо цього немає, то учні почнуть виконувати завдання механічно, бездумно і після декількох невдалих спроб втратить віру в свої сили.

6. Демонстрація учням їх просування до мети. Вчитель повинен так організувати навчальну діяльність молодшого школяра, щоб він бачив свій поступ до мети, а головне – усвідомив, що цей поступ є результатом його власних зусиль [56].

Молодший школяр, починаючи з I класу, намагається впоратися із сильним хвилюванням, наприклад, стримати сльози і вже може подолати свої бажання, підпорядковується вимогам вчителя. Загалом його загальний емоційно-вольовий стан характеризується життєрадісністю, бадьорістю, веселим поживленням.

Незадоволення рівня домагань у навчальній діяльності може призвести до афектів у поведінці та за відсутності уваги вчителя закріплюватися як негативні риси характеру (грубість, недобррозичливість тощо). Зберігається також вразливість. Довільність дій, формуючись у процесі навчання, стає новоутворенням молодшого шкільного віку. Формування довільності, і особливо вольових дій, потребують подолання зовнішніх чи внутрішніх перешкод, процес тривалий і складний [13].

З погляду М.І. Боришевського під час засвоєння знань, умінь і навичок у молодшого школяра не тільки вдосконалюється сам вольовий акт, а й формуються вольові якості особистості, вдосконалення вольового акта в

навчальній діяльності відбувається постійно тому, що перед ним виникають нові і складніші цілі, до досягнення яких він прагне [13].

Істотною вольовою рисою характеру є самостійність, що молодші школярі, то гірше вони вміють діяти самостійно. Вони здатні керувати собою, керуючись поглядами та переконаннями (їх ще треба у них сформулювати), і тому часто наслідують інших. У зв'язку з цим вчитель та оточуючі люди повинні показувати їм позитивні приклади поведінки.

Наполегливість як найважливіша вольова риса характеру розвивається до III класу і дозволяє учням досягати успіху у навчанні навіть за великих труднощів. Найяскравіше ця риса проявляється у виконанні домашніх завдань, під час прибирання класу, шкільного приміщення, двору. Розвиток вольових рис характеру молодшого школяра був із розвитком його моральних якостей: колективізму, чесності, почуття обов'язку, патріотизму та інших аспектів.

Переживаючи подію, дитина вчиться бути господарем свого досвіду. Вона опановує «техніку життя»: вчиться аналізувати ситуацію, висувати гіпотези з її вирішенням, вибирати інструмент перевірки гіпотези, користуватися ним, аналізувати отриманий результат. У результаті стає ефективним і успішним у вирішенні проблемних та кризових ситуацій [79].

Наполегливість у дітей 6-7 років визначається як систематичний прояв сили волі щодо реалізації довготривалої мотиваційної установки, прагнення учня досягти віддаленої за часом мети, незважаючи на перешкоди і труднощі, що виникають.

Прояв наполегливості у дітей 6-7 років значною мірою залежить від ступеня впевненості учня у досяжності мети, мотивації досягнення (прагнення успіху), рівня домагань; наявності вольових установок учня подолання труднощів.

Підвищити впевненість у позитивному результаті та рівень наполегливості у дітей 6-7 років можна завдяки розвитку спостережливості (уміння швидко та правильно помічати правильність виконання вправ, швидко та правильно орієнтуватися у складній обстановці), кмітливості (уміння швидко

та правильно оцінювати складні ситуації, враховувати їх наслідки), ініціативності у вирішенні поставленого завдання [18].

В успішному вихованні і розвитку вольових якостей у дітей важливу роль відіграє показ позитивних прикладів дорослих – учителів та батьків.

Особливість психології дитини молодшого шкільного віку полягає в тому, що діти ще мало усвідомлює свої переживання і далеко не завжди здатні зрозуміти причини, що їх викликають. На труднощі у школі дитина найчастіше відповідає емоційними реакціями – гнівом, страхом та образою. Багато дітей у цей час потребують підтримки та допомоги дорослих, тому важливо, щоб батьки та вчителі разом із психологом вникли у проблеми дитини, її переживання. Тільки тоді вони зможуть надати дитині ефективну допомогу [18].

В.С. Поуль визначає основні загальнотеоретичні засади формування наполегливості у дітей 6–7 років у процесі занять творчою предметно-перетворювальною діяльністю молодших школярів.

1. Конкретизація мети та перспектив діяльності. Невизначеність мети та ситуації знижує ступінь мобілізованості та старанності, призводить до зменшення працездатності.
2. Різноманітність засобів, форм та методів діяльності. У зв'язку з цим необхідно урізноманітнити засоби, форми та методи діяльності. Через задоволення, що отримується від виконання певного завдання, формується задоволеність учня всім навчальним процесом, який підтримує наполегливість у досягненні мети. У цьому випадку і невдачі, неминучі при досягненні віддаленої за часом мети, будуть переживатися не так гостро і, отже, вплинуть на формування наполегливості.
3. Дотримання принципу доступності. Наполегливість підтримується досягненням поетапних цілей. У зв'язку з цим у розвиток вольової сфери дитини 6–7 років необхідно пред'являти подолання труднощів. Оптимальні проблеми завдань змусять школяра докладати певні вольові зусилля. Занадто легке завдання неефективне для виховання та підтримання наполегливості.

Однак і надмірно важке завдання може викликати почуття розчарування, втрату віри у свої сили.

4. Використання ефекту суперництва. Посилення мотиву в такий спосіб підвищить наполегливість, створить новий емоційний заряд в дітей віком.

5. Усвідомлення учнем своєї відповідальності. При недостатньому розвитку почуття відповідальності, наполегливість неспроможна виражатися повною мірою. Її прояв можливий при егоїстичних прагненнях (корисливості, надмірному честолюбстві), однак такий прояв наполегливості недовгий і малоефективний. Якщо у дитини є яскраво виражене прагнення подолати всі труднощі, то вона може компенсувати деякі недостатньо виражені в ній здібності та досягти поставленої мети [57].

У молодшому шкільному віці формуються та виховуються емоційно-вольові якості. Діти у вольовій діяльності керуються лише найближчими цілями. Вони не можуть поки що висувати віддалені цілі, що вимагають їх досягнення проміжних дій. Але навіть у цьому випадку у дітей цього віку часто немає витримки, здатності наполегливої дії, необхідного результату. Одні цілі вони швидко змінюються іншими. Тому у молодших школярів необхідно виховувати стійку цілеспрямованість, витримку, ініціативність, самостійність, рішучість, наполегливість [56].

Існують ознаки, за якими можна досліджувати волю та вольові якості молодшого школяра, розглянемо деякі з них

1. Дисциплінованість: свідоме виконання встановленого в даній діяльності порядку (дотримання вимог вчителя, виконання правил у навчальній діяльності), добровільне виконання правил, встановлених колективом, недопущення провин (догляд без дозволу із занять, неявка на захід), дотримання гарної поведінки при зміні обстановки.

2. Самостійність: вміння самому знайти собі заняття та організувати свою діяльність або дозвілля, вміння відстояти свою думку, не виявляючи при цьому впертості, дотримання вироблених навичок самостійної поведінки в нових умовах діяльності, виконання посильної роботи без допомоги та постійного

контролю з боку (без нагадування), підказок).

3. Завзятість і наполегливість: вміння продовжувати діяльність при небажанні нею займатися або при виникненні іншої, цікавішої діяльності, вміння проявити завзятість при обстановці, що змінилася (зміні колективу, умов праці).

Таким чином, наростаюче прагнення самостійності та розвитку самосвідомості підштовхує школярів молодших класів на непокір загальним правилам. Прояв упертості молодші школярі розцінюють як прояв завзятості та наполегливості. У процесі навчання у школі, у молодших школярів формується витримка, вміння стримувати свої почуття та емоції.

Сучасна система освіти в Україні спрямована на розвиток особистості дитини, вагома увага приділяється емоційно-вольовому розвитку молодшого школяра у процесі навчальної діяльності, а точніше на уроках творчої предметно-перетворювальної діяльності – дизайну, малювання та праці.

1.3. Можливості творчої предметно-перетворювальної діяльності у вихованні наполегливості молодших школярів

У сучасному світі технологій, що стрімко розвиваються, все більш ускладнюються процесів діяльності, затребувані особистості здатні швидко соціально адаптуватися.

Як зазначає у своїх роботах Г.О. Балл у сучасному суспільстві стає більш затребуваною «друга сторона соціалізації особистості – самореалізація особистістю своїх потенцій і творчих здібностей», що вимагає від особистості бути творчо активною, мати здатність ефективно і нестандартно мислити, знаходити способи вирішення проблем, швидко реагувати на зміни, бути готовим до роботи на стику різних напрямів діяльності, вміти формувати власну позицію, тобто мати властивості, які сприяють «самоствердженню особистості в конкурентно обумовленому середовищі [6].

О. Бабалюк вважає, що формування працьовитої, креативної людини,

цивілізованого члена високотехнологічного, інформаційного суспільства здійснюється під впливом соціального середовища, в процесі трудового виховання та технологічної освіти, спрямованих на розвиток відповідних якостей і властивостей, умінь і навичок, професійних компетентностей, системної підготовки особистості до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі [4].

Освіта є початковим щаблем самореалізації особистості, її професійної орієнтації з освоєння предметно-перетворювальної діяльності, тому особливо важливим стає застосування таких принципів навчання, які б більш ефективно освоювати картину світу.

Пізнавальні інтереси спрямовані на отримання результату в процесі роботи формують наполегливість учнів.

З погляду педагогіки сильним чинником соціалізації особистості, що дає значні естетичні аксіоми у світосприйнятті людини, що сприяє набуттю соціального досвіду, а отже, і самореалізації особистості є взаємодія з навколишнім предметним світом [5].

У сучасному світі потрібні активні, творчі люди, тому завдання школи полягає в тому, щоб навчити дітей вчитися, думати самостійно, розмірковувати, розвивати свої вміння та навички.

Початкова школа – це особливий етап у житті дитини, пов'язаний: зі зміною провідної діяльності дитини – з переходом до навчальної діяльності (за збереження значимості ігрової), з освоєнням нової соціальної позиції, розширенням сфери взаємодії дитини з навколишнім світом, розвитком потреб у спілкуванні, пізнанні, соціальному визнанні та самовираженні; з прийняттям та освоєнням дитиною нової соціальної ролі учня, що виражається у формуванні внутрішньої позиції школяра, з формуванням у школяра основ уміння вчитися та здатності до організації своєї діяльності.

Педагогам необхідно враховувати, характерні для молодшого шкільного віку, психологічні новоутворення: словесно-логічне мислення, довільна смислова пам'ять, довільна увага, письмова мова, аналіз підстав і способів дій,

рефлексія змісту, планування та вміння діяти у внутрішньому плані, знаково-символічне мислення, здійснюване як моделювання суттєвих зв'язків та відносин об'єктів.

Для учнів початкових класів характерна потреба в зовнішніх враженнях, тобто дітей найчастіше приваблює лише формальний бік предметів, явищ чи подій. Учні, наприклад, з великим бажанням прагнуть виконувати різноманітні громадські доручення, виявляючи при цьому максимальну активність й ініціативність. Однак це триває недовго, здебільшого поки не зникне мотивація, відчуття новизни [14].

Предметно-перетворювальна діяльність є способом існування людини, в основі цієї діяльності – незадоволеність у предметі, у його невідповідності потребам, що потребує пошуку перетворення. Предмет – це те на що спрямовано увагу учня. Предметний світ – це сукупність матеріальних предметів, можна змінювати і будувати нові предмети.

Можна виділити два напрями діяльності: виготовлення виробів за існуючим зразком або пропозиція нових, подумки задуманих, порівняльний вибір яких відбувається залежно від поставлених вимог та естетичних переваг, на підставі вибору відбувається їхнє матеріальне втілення.

В.В. Бербец визначив таку закономірність: предметно-перетворювальна діяльність включає два напрями соціальної сутності діяльності: з одного боку, набуття знань, умінь, навичок у вигляді вивчення та виготовлення предмета, з іншого боку, засвоєння норм взаємовідносин, з урахуванням вікових особливостей, при включенні у систему цих відносин [7].

В предметно-перетворювальній діяльності відбувається злиття ідеального та матеріального творення.

Предметно-перетворювальна діяльність людини спрямована на зовнішній світ. Змінюючи, перетворюючи світ, людина змінювалася сама, у неї з'являлися нові і нові можливості. Відбулася трансформація природного у технічне.

Під технічною діяльністю в широкому значенні слова мають на увазі специфічну людську форму активності щодо зміни та перетворення природних

та соціальних об'єктів із застосуванням технічних засобів впливу. В результаті виникає «друга природа» – «буферна зона» між людиною та природним світом, що призводить до дискусій про домінуючу роль техніки в житті людини і навіть підпорядкування їй людини [28].

Згідно вимог НУШ, в освітні програми для середньої школи на підставі Державного стандарту початкової освіти було введено предмет «Технології» – це інтегрований предмет, який включає: образотворче мистецтво, дизайн (конструювання), природознавство і працю [22].

Метою технологічної освітньої галузі є формування компетентностей у галузі техніки і технологій та інших ключових компетентностей, здатності до зміни навколишнього світу з використанням засобів сучасних технологій без заподіяння йому шкоди, до використання технологій для власної самореалізації, культурного і національного самовираження [32].

Специфіка цього і його значимість на формування універсальних навчальних процесів обумовлені:

- ключовою роллю предметно-перетворювальної діяльності як основи формування системи універсальних навчальних процесів;
- значенням універсальних навчальних дій – моделювання та планування, які є безпосереднім предметом засвоєння в ході виконання різних завдань за курсом (так, у ході вирішення завдань на конструювання, що навчаються вчать використовувати схеми, карти та моделі, що задають повну орієнтовну основу виконання запропонованих завдань та дозволяють виділяти необхідну систему орієнтирів);
- спеціальною організацією процесу поетапного відпрацювання предметно-перетворювальної діяльності учнів у генезі та розвитку.

Розвиток всіх здібностей людини, зокрема творчих, відбувається у різних видах діяльності. Щодо молодших школярів такими видами діяльності є навчальна діяльність.

Значення технологічної освітньої галузі виходить далеко за межі забезпечення учнів відомостями про «техніко-технологічну картину світу». За

умови відповідного змістового і методичного наповнення ця галузь може стати опорою для формування системи універсальних навчальних дій у початковій ланці загальноосвітньої школи. Адже в цій галузі всі елементи навчальної діяльності (планування, орієнтування в завданні, перетворення, оцінка продукту, вміння розпізнавати і ставити завдання, що виникають у контексті практичної ситуації, пропонувати практичні способи вирішення, домагатися досягнення результату та презентувати власну діяльність тощо) відтворюються в навчальному процесі і тим самим стають більш зрозумілими для дітей [65].

Для забезпечення формування та розвитку базових особистісних якостей дітей технологічна освітня галузь реалізується в початковій школі через інтегрований курс «Я досліджую світ» та інтегрований курс «Дизайн і технології» і є важливою ланкою в системі навчальних предметів, спрямованих на всебічний гармонійний розвиток школярів [22].

Технологічна освітня галузь надає широкі можливості для задоволення природних бажань молодших школярів до гри. Наприклад, процес виконання творчих завдань (творчих проєктів) у початкових класах може бути організований у формі рольової гри, коли учні відтворюють весь процес виготовлення предметів або надання послуг, починаючи від виникнення ідеї, створення художнього проєкту й завершуючи реалізацією творчого задуму в матеріалі [50].

Як вважає Т.Б. Носаченко предметно-перетворювальна діяльність – це «навчальна діяльність творчого характеру, спрямована на набуття теоретичних знань, формування вмінь і навичок розв'язання художньо-трудова завдань, результат якої має суб'єктивну новизну та значущість для розвитку особистості школяра, зокрема його здібностей і творчої ініціативи» [50, С.17].

Суттєве значення на уроках у початковій школі має прилучення учнів до творчої художньо-трудова діяльності. Поряд із науково обґрунтованими основами естетичного та трудового виховання вагомим є використання надбань народної педагогіки, етноісторичних і духовно-культурних традицій українців. У цій справі важливо під час реалізації змісту технологічної освіти пропагувати

розвиток традиційних художніх ремесел і промислів, залучаючи учнів до різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва [50].

Згідно І.В. Андрощук, І.П. Андрощук предметно-практична творча діяльність, як сенс будь-якої діяльності, дає дітям можливість не тільки відстороненого сприйняття духовної та матеріальної культури, а й почуття причетності, самореалізації, потребу освоювати світ не тільки через зміст, а й через його перетворення.

Процес і результат предметно-практично творчої діяльності стає не метою, а, з одного боку, засобом пізнання світу, з іншого – засобом для більш глибокого емоційного вираження внутрішніх почуттів, як самого творення дитини, так і задумів досліджуваних нею об'єктів матеріального світу. За такої умови художньо-творча діяльність дітей передбачає всі етапи пізнання світу, властиві й дорослим: спостереження, роздуми та практична реалізація задуму [3].

Згідно Я.В. Стражник «творча активність – це інтегральна якість особистості, яка виявляє і проявляє себе у продуктивній діяльності. Вона характеризується вмінням дитини самотійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання і вміння, застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях; вирішувати постійно ускладнюються завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи самі несподівані, оригінальні способи її реалізації» [66, С.6].

Творча активність дитини молодшого шкільного віку є якістю особистості, що визначається з урахуванням вікових особливостей дитини щодо можливостей засвоєння нових творчих ідей і технологій і перенесення їх в різні життєві або творчі ситуації [68].

З точки зору С.М. Ящук кінцевою метою формування навчальної діяльності, зокрема предметно-перетворювальної, є становлення учня як її суб'єкта, досягнення такого рівня розвитку, який забезпечить йому здатність самотійно ставити цілі такої діяльності, активувати потрібні для цього знання та способи пізнання, планувати послідовність своїх дій, зіставляти отриманий

результат із поставленою метою, тобто самостійно здійснювати навчальну діяльність у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва [81].

Предметно-перетворювальна діяльність учнів початкових класів як органічний складник та модель організації освітнього процесу розглядається:

- 1) як важливий складник навчально-виховного процесу, цілеспрямована, взаємопов'язана і послідовна діяльність учителя та учнів, скерована на формування системи знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, основ наукового світогляду про красу предметного світу, художньо-мистецької та проектно-технологічної компетентностей, умінь і навичок проектування, виготовлення та оздоблення декоративно-ужиткових виробів, а також виховання національної самосвідомості, творчої активності й ініціативності, що забезпечує різнобічний розвиток учнів початкових класів;
- 2) як гнучка педагогічна модель організації освітнього процесу, зорієнтована на творчу самореалізацію особистості молодшого школяра, розвиток його інтелектуальних сил і фізичних можливостей, вольових якостей та творчих здібностей у процесі створення (під контролем учителя) суб'єктивно нових декоративно-ужиткових виробів, які мають естетичну цінність і практичну значущість [81].

Традиційна методика трудового навчання і виховання молодших школярів, яка узвичаїлася в українській школі, на наш погляд, доволі спрощено підходить до предметно-перетворювальної діяльності, прилучення дітей до традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва [77].

З погляду педагогіки, потужним фактором соціалізації особистості, що дає значні естетичні аксіоми у світосприйнятті людини, що сприяє набуттю соціального досвіду, а отже, і самореалізації особистості є взаємодія з навколишнім предметним світом.

Для розвитку та самореалізації особистості у предметно-перетворювальній діяльності, необхідно оволодіння соціальним досвідом, а не тільки набути та засвоїти знання, навички, методи, але й опанувати спрямованість дій щодо створюваного предмета, тобто відправною точкою або

підходом до перетворення предметного світу, результатом якого буде досвід перетворення.

У предметно-перетворювальній діяльності, у учнів відбуваються якісні зміни характеру творчої художньо-трудової діяльності учня відображають художньо-мистецьку та трудову активність, ініціативність і креативність особистості загалом, тому ці особистісні якості (активність, ініціативність і креативність) можна вважати головним результатом розвитку школяра. Крім цього, творча художньо-трудова діяльність, що здійснюється молодшими школярами, приводить в активний стан їхні фізичні та духовні сили, позитивно впливає на фізичний і розумовий розвиток, зміцнює м'язовий апарат, розвиває тактильну чутливість, сприяє виробленню складної координації рухів, завдяки тренуванню м'язів кисті рук і пальців тощо [15].

В.П. Тименко зазначає, що особливості організації творчої предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів на уроках технології, особливо художньо-трудової діяльності, активізують процес самостійного узагальнення та систематизації одержаних і набуття школярами нових знань, умінь і навичок. Така діяльність дає змогу висувати нові ідеї, проекти, утілюючи їх у матеріалі, що сприяє формуванню в учнів правильної самооцінки власних інтелектуальних, фізичних і матеріальних можливостей. У процесі художньо-трудової діяльності в учнів початкових класів розвиваються вольові якості, окомір, просторове уявлення, образна пам'ять; формується цілеспрямованість і наполегливість, бажання довести розпочату роботу з проектування, виготовлення і декорування виробів до логічного завершення [68].

Складний для молодшого школяра процес здійснюється шляхом багаторазового прийняття рішень, аналізу й оцінки результатів власної художньо-трудової діяльності. Значення має художньо-трудова діяльність для стимулювання інтелектуальної активності, оскільки забезпечується напружена мисленева робота школярів, «тренуються» складні системи пізнавальних, сигнальних, координаційних, регулятивних, контролюючих механізмів

головного мозку і нервових сполучень [68].

Згідно В.В. Бербец художньо-трудова діяльність учнів початкових класів має ознаки творчості, адже спонукає до розв'язання достатньо складних для молодшого шкільного віку художньо-мистецьких і проектно-технологічних завдань. Водночас змінюється характер роботи вчителя початкових класів, який перетворюється на вихователя, фасилітатора, ментора, друга і порадирика, стає генератором творчих ідей, носієм високої загальнолюдської культури та національної самосвідомості [7].

Самореалізація учнів молодшої школи в творчій предметно-перетворювальній діяльності буде ефективнішою за умови раннього набуття ціннісних норм цієї діяльності.

У процесі творчої предметно-перетворювальній діяльності вирішується одне з найважливіших завдань навчання: вміння вдивлятися, розглядати навколишній світ у всіх його проявах, тобто відбувається процес розуміння дійсності. У результаті змінюється сприймається школярем картина світу, з'являється прагнення і бажання брати участь у його перетворенні, досягненні найоптимальнішого шляху пошуку створення досконалого предметного світу.

Особливості організації творчої предметно-перетворювальній діяльності молодших школярів дозволяє їм сформувати спрямованість дій у перетворенні предметного світу, і цим набувається соціальний досвід, основу якого лежить самореалізація в предметно-перетворювальній діяльності. Набуті у процесі освоєння творчого підходу початкові ціннісні норми предметно-перетворювальній діяльності сприятимуть подальшій ефективній самореалізації особистості при взаємодії на професійному рівні з перетворенням предметного світу.

Л.М. Роєнко вказує, що рішення творчих задач формує винахідливість, кмітливість, вміння планувати свої дії, шукати оптимальні рішення. Конструктивна творчість дітей розвивається від матеріалізації зразка до самостійної постановки проблеми: від ситуативного застосування визначених засобів конструкторської діяльності до стратегічної організації мислення; від

суб'єктивної до об'єктивної новизни.

Планування своєї діяльності передбачає у дітей вміння подумки послідовно складати план дії, дібирати необхідний матеріал відповідно до конструкторського задуму.

Попереднє обдумування ходу роботи, теми або окремих її деталей (як прикрасити будинок, який матеріал потрібно використовувати) є важливою умовою для розвитку творчості дітей. Все це сприяє тому, що на самому занятті діти не втрачають часу, а одразу починають працювати, проявляючи у ході роботи творчість та винахідливість.

Розвиваючи конструкторське мислення дітей, дорослому слід використовувати засіб суміжного планування, домовляючись з групою дітей про те, що вони будуть будувати, який матеріал використовувати, з яких частин буде складатися об'єкт, чим його декорувати та інше [61].

Створення умов для дитячого експериментування з різними матеріалами (папір, природний, утилізований) дозволяє дітям використовувати властивості цих матеріалів у процесі пошуку різних варіантів втілення задуму, робить пошук варіантів рішення більш продуктивним та значущим, розвиває в учнів комбінаторні здібності.

На уроках технологій у молодшій школі відбувається розвиток цілеспрямованої та мотивованої активності учнів, на оволодіння навчальною діяльністю, основою якої виступає формування сталої системи навчально-пізнавальних та соціальних мотивів та особистісного змісту вчення.

Вивчення технології забезпечує реалізацію наступних цілей:

- формування картини світу матеріальної та духовної культури, як продукту творчої предметноперетворюючої діяльності людини;
- розвиток знаковосимволічного та просторового мислення, творчої репродуктивної уяви на основі розвитку здатності того, хто навчається до моделювання та відображення об'єкта, і процесу його перетворення у формі моделей (рисуноків, планів, схем, креслень);
- розвиток регулятивних дій, включаючи цілепокладання; планування

- (уміння складати план дій та застосовувати його для вирішення завдань); прогнозування (передбачення майбутнього результату за різних умов виконання дії); контроль, корекція та оцінка;
- формування внутрішнього плану на основі поетапного відпрацювання предметно-перетворювальних дій;
 - розвиток плануючої та регулюючої функцій мови;
 - розвиток комунікативної компетентності учнів з урахуванням організації спільно продуктивної діяльності;
 - формування мотивації успіху та досягнень молодших школярів, творчої самореалізації на основі ефективної організації предметно-перетворюючої символікомоделюючої діяльності;
 - ознайомлення учнів зі світом професій та їх соціальним значенням, історією їх виникнення та розвитку, що є першим ступенем формування готовності до попереднього професійного самовизначення;
 - формування ІКТ компетентності учнів, включаючи ознайомлення з правилами життя людей у світі інформації: вибірковість у споживанні інформації, повага до особистої інформації іншої людини, до процесу пізнання вчення, до стану неповного знання та інших аспектів [7].

Для глибшого розуміння сутності та особливості організації творчої предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів необхідно створювати умови для вираження творчої активності молодших школярів з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей.

Різноманітні види праці та практичні заняття сприяють формуванню вольових якостей учнів молодших класів.

Педагогу необхідно, у процесі праці, створити ситуації, коли учням потрібно мислити і діяти самостійно, викликати в них здивування, цікавість, бажання дізнатися більше, зрозуміти самому спробувати знайти правильне рішення. Такі ситуації виникають у змісті та логіці правильно організованої праці, коли сама робота ставить завдання, пробуджує допитливість, народжує думки [40].

Включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює своє уявлення про себе та навколишній світ. Радикальним чином змінюється самооцінка. Вона змінюється під впливом успіхів у праці, що змінює авторитет школяра у класі. Необхідно допомогти школярам побачити у праці джерело розвитку своїх здібностей та моральних якостей.

Саме у творчій діяльності дитина прагне отримати кінцевий результат, побачити свій творчий твір і отримати позитивні емоції. Досягнення результату дитині необхідно докладати вольові зусилля, так, не завжди задумане може вийти з першого разу і тим більше почуття радості та задоволення, що мотивує учня на подальшу творчу роботу [44].

З точки зору І.М. Веремійчик творчість є важливим засобом підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне – актуалізації позитивних переживань, які супроводжують ефективну працю, зокрема переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях [15].

У вихованні наполегливості у молодших школярів в процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності обумовлено формуванням таких важливих якостей, як: воля, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, креативність тощо.

Через навчання дизайну і технологій відбувається розвиток особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності, формування ключових та проєктно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем у взаємодії з іншими, культурного й національного самовираження, у молодших школярів формується допитливість, цілісне уявлення про матеріальне і нематеріальне виробництво.

У процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності в учнів початкових класів розвиваються вольові якості, окомір, просторове уявлення, образна пам'ять; формується цілеспрямованість і наполегливість, бажання довести розпочату роботу з проєктування, виготовлення і декорування виробів

до логічного завершення.

Уроки технологій у початкових класах, особливо художньо-трудова діяльність, активізують процес самостійного узагальнення та систематизації одержаних і набуття школярами нових знань, умінь і навичок. Така діяльність дає змогу висувати нові ідеї, проекти, утілюючи їх у матеріалі, що сприяє формуванню в учнів правильної самооцінки власних інтелектуальних, фізичних і матеріальних можливостей. Такий доволі складний для молодшого школяра процес здійснюється шляхом багаторазового прийняття рішень, аналізу й оцінки результатів власної художньо-трудової діяльності [64].

Виконання художньо-трудових завдань (зокрема, створення художніх проєктів) на уроках технологій у початковій школі дає змогу учням повністю виявляти креативність, індивідуальність і неповторність, мотивує й активізує прагнення вчасно завершити розпочату роботу та отримати схвальні відгуки від учителя, друзів і батьків.

Як зазначає І.Д. Бех художньо-трудова діяльність – це потужний засіб активізації творчості молодших школярів. Така діяльність і систематичні заняття сприяють розкриттю творчого потенціалу особистості учня, розвивають його уяву, мислення, формують позитивне ставлення до праці. Творча діяльність, яка активізує всі складники людської натури, уможлиблює найактивніші процеси творчої матеріалізації людського духу, самовияву і самоствердження [9].

В.П. Тименко виділяє необхідні рекомендації щодо розвитку творчої активності молодших школярів:

- необхідно займатися різними видами творчої діяльності, формуючи різноманітні вміння та навички;
- у кожному виді діяльності, у кожному процесі слід мотивувати на кінцевий успіх.
- розвиток самостійності, ініціативи та відповідальності особистості як умови її самоактуалізації;
- формування самоповаги та емоційно-позитивного ставлення до себе,

готовності відкрито виражати та відстоювати свою позицію, критичності до своїх вчинків та вміння адекватно їх оцінювати;

- розвиток готовності до самостійних вчинків та дій, відповідальності за їх результати;
- формування цілеспрямованості та наполегливості у досягненні цілей, готовності до подолання труднощів та життєвого оптимізму [69].

В.О. Сухомлинський звертав увагу на трудове виховання школярів. Трудове виховання є процес організації та стимулювання різноманітної трудової діяльності учнів і формування вони сумлінного ставлення до виконуваної роботи, прояви у ній ініціативи, творчості, прагнення до досягнення вищих результатів. Різноманітні види праці, практичні заняття сприяють формуванню вольових якостей особистості [67].

Таким чином, творча предметно-перетворювальна діяльність молодших школярів сприяє не лише моральному, естетичному, розумовому та фізичному розвитку, а й формуванню таких вольових якостей, як: сміливість, мужність, самовідданість та наполегливість.

Включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює своє уявлення про себе та навколишній світ. Радикальним чином змінюється самооцінка під впливом успіхів у трудовій діяльності, що змінює авторитет школяра у класі. Моральне та трудове виховання має здійснюватися всіма педагогічними засобами у процесі будь-якої педагогічно доцільної діяльності з учнями.

Будь-яка трудова діяльність пов'язана із творчою активністю. Розвиток творчої активності та мотивації у молодших школярів є найважливішим навчальним завданням. Мотивація творчої активності – необхідна частина роботи педагога щодо розвитку творчої активності.

Висновки до першого розділу

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підстави зробити наступні висновки. Наполегливість – це одна із головних якостей волі. Не можна ототожнювати наполегливість і впертість, останнє є негативною рисою, яка проявляється у прагненні досягнути бажаної мети, не зважаючи на негативні передбачувані наслідки, у переконанні оточуючих відмовитися від рішення, наводячи розумні докази поразки. Наполегливість проявляється тоді, коли на шляху до досягнення мети виникають нові й непередбачувані труднощі, які потребують від особистості мобілізації фізичних, розумових сил на кінцевий позитивний результат. Наполегливість у дітей варто виховувати з раннього дитинства, добираючи при цьому посильні для кожної вікової категорії завдання.

Виховання наполегливості у молодших школярів розглядається як цілеспрямований процес, який передбачає формування здатності досягати своєї мети невідступно, докладати вагомих зусиль у боротьбі із труднощами, які можуть виникати на шляху до отримання бажаних результатів.

Предметно-перетворювальна діяльність – один із видів творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку. Оскільки через діяльність виховується та розвивається особистість, то створення власноруч виробів (об'єктів праці) є важливим засобом морального та трудового виховання, а також формування таких вольових якостей, як наполегливість, рішучість, цілеспрямованість, тощо.

На підставі вище описаного можна стверджувати, що творча предметно-перетворювальна діяльність – різновид активної творчої діяльності учнів, під час якої вони взаємодіють із навколишнім світом через створення естетичних та корисних виробів з різних матеріалів. Виконання проєктно-технологічних завдань дає змогу учням повністю виявляти креативність, індивідуальність та неповторність.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Констатувальне дослідження стану вихованості наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності

З метою практичного обґрунтування висновків, отриманих у ході теоретичного аналізу проблеми виховання наполегливості молодших школярів було проведено констатувальне дослідження. В експерименті взяли участь 10 учнів другого класу Кліводинського ЗЗСО Кіцманської міської ради. Використовувались наступні методи дослідження: тестування учнів, анкетування вчителів, аналіз продуктів дитячої творчості.

Розроблена індивідуальна бесіда з дітьми містила 6 питань, три з яких мали структуру додаткових роз'яснень. Мета бесіди – з'ясування інтересу та уподобань молодших школярів у галузі художнього конструювання. Перші 4 питання стосувалися переважно засад конструювання, роботи з відомими дітям матеріалами – конструкторами, купованим будівельним матеріалом тощо.

Бесіда виявляла наскільки даний вид діяльності пов'язаний для школярів зі створенням нових образів, знаходженням нових ідей щодо знаходження цього образу, нестандартного підходу до занять конструюванням.

Для проведення колективної бесіди молодшими школярами було розроблено 6 питань, які мали б з'ясувати особливості проведення роботи з художнього конструювання. Мета – визначення інтересу дітей уроками конструювання, тим, наскільки цікаво вчитель проводить уроки.

Було розроблено необхідну документацію задля проведення двох спостережень. Розробляючи критерії відбору робіт з художнього

конструювання щодо виявлення рівня творчості дітей молодшого шкільного віку.

Нами були розроблені критерії оцінки розвитку емоційного та творчодіяльнісного критеріїв наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.

1 рівень (низький) характеризується слабким проявом творчих умінь, простим відтворенням задуму, наслідуванням чужих варіантів, відсутністю оригінальних і цікавих власних варіантів робіт. Діти цього рівня не цікавляться новою інформацією з художнього конструювання, люблять створювати типові конструкції.

2 рівень (середній) характеризується створенням досить самостійного творчого продукту, у роботі різними матеріалами дитина цієї групи виявляє належні до віку уміння. Художній образ твору не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності.

3 рівень (високий) – характеризує виразність, образність, бажання створення нового продукту за образом, матеріалом, основними та додатковими прийомами роботи. Широко використовують прийоми роботи за власним задумом, а не тільки за зразком. Діти вміють використовувати можливості занять та розвивального середовища задля реалізації творчих задумів.

Розглянемо результати діагностичних методів за емоційним критерієм розвиненості у дітей наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.

За результатами проведеного спостереження за специфікою виключності дітей до уроків конструюванням визначено, що творча складова конструктивної діяльності має площинного конструювання, пов'язаного із складанням аплікацій. Тематика робіт у даному напрямі: «Веселка», «Осінній пейзаж», «Різнобарвні дерева». З тим, щоб створити роботи, вчитель використовував достатньо широкий спектр матеріалів – природні, викидні, різні види паперу.

Ми також звернули увагу на те, що вчитель правильно методично добрав методи керівництва художньо-конструювальною діяльністю молодших школярів – постановкою проблемних питань, творчих завдань типу «давайте змінімо...», «хто запропонує свій варіант».

Вчителем не завжди зберігалася послідовність роботи над виробом від репродуктивної до суто творчої, що, безперечно, гальмувало творчі можливості дітей через періодичне втручання педагога, який слідкував за технічним станом виконання поробки.

Отже, працюючи над виробом, діти достатньо тривалий час не втрачали інтересу до роботи за рахунок зацікавленості самим образом твору, який конструювався. У 30% дітей зафіксованих даних з проведення педагогом різних видів роботи з художнього конструювання, він використовував такі види робіт, як: фізкульт-хвилинка для рук, розминка пальків рук, зміна форм роботи.

Дані розподілу молодших школярів за емоційним критерієм розвиненості наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Дослідження емоційного критерія творчої активності молодших школярів

Рівні	Кіл-ість досл.	%
Високий	2	20
Середній	5	50
Низький	3	30

Як видно з таблиці 1 дослідження емоційного критерія творчої активності молодших школярів показало, що у 20% дітей виявлений високий рівень розвитку емоційного критерія наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності. Отримані дані свідчать про недостатню задоволеність молодших школярів результатами виконуваної конструкторської діяльності.

Середній рівень розвитку емоційного критерія наполегливості у процесі

творчої предметно-перетворювальної діяльності виявлений у 50% дітей. Отримані результати свідчать про достатній розвиток емоційної зацікавленості та задоволеності від конструкторської діяльності.

Низький рівень розвитку емоційного критерія наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності виявлений у 30% дітей. Отримані результати вказують на низьку зацікавленість у конструкторській діяльності молодших школярів. Дана діяльність не супроводжується позитивними емоціями, діти не отримують задоволення від результатів своєї роботи.

Таким чином, дослідження емоційного критерія творчої активності молодших школярів показало, що у більшості дітей виявлений високий рівень розвитку емоційного критерія творчої активності. Отримані дані свідчать про задоволеність молодших школярів виконуваною конструкторською діяльністю.

Проаналізуємо експериментальні дані за мотиваційним критерієм розвиненості у молодших школярів наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності, які були визначені нами за допомогою двох методів – бесід зі школярами (індивідуальної та колективної).

Дані результатів індивідуальної бесіди дітьми виявили, що молодші школяри люблять заняття конструюванням, зображувальною діяльністю. Виявлено, що 30% дітей висловилися про те, що вони із завзяттям, самостійно включаються у художньо-конструювальну діяльність.

Нами було проаналізовано 10 робіт дітей з конструювання з паперу або картону, з природного матеріалу або паперу з будь-якими варіантами сполучень та декорування.

Результати засвідчують, що молодші школярі віддіють перевагу роботі з папером і природним матеріалом.

Вивчення розвитку рівня творчо-діяльнісного критерію наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності у молодших школярів предсталені в таблиці 2.

Таблиця 2

Дослідження молодших школярів за творчо-діяльнісним критерієм наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.

Рівні	Кіл-ість досл.	%
Високий	3	30
Середній	5	50
Низький	2	20

Як видно з таблиці 2 дослідження творчо-діяльнісного критерія наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності показало, що у 50% дітей виявлений середній рівень розвитку творчо-діяльнісного критерія творчої активності. Отримані дані свідчать про зацікавленість дітей у конструюванні з різних матеріалів: листя, паперу, кольорового паперу та картону, пластиліну, дерева та інших матеріалів. Дітям подобаються результати їх конструкторської діяльності.

Високий рівень розвитку творчо-діяльнісного критерія наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності виявлено у 30%. Отримані дані вказують на розвиненість у дітей творчо-діяльнісного критерія. Молодші школярі здатні самостійно виконувати конструкторську діяльність, мають власний задум та образ майбутнього виробу, діти намагаються робити поробку без допомоги дорослих. Результати творчої діяльності відповідають очікуванням та є оригінальними.

Низький рівень розвитку творчо-діяльнісного критерія наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності виявлено у 20%. Отримані дані говорять про невміння дітей самостійно виконувати поробку. Діти часто відволікаються від роботи, їм потрібна допомога та контроль з боку дорослих.

Таким чином, дослідження творчо-діяльнісного критерія наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності показало, що у

більшості молодших школярів виявлений середній рівень розвитку творчо-діяльнісного критерія творчої активності.

Результати дослідження рівня наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Рівні вихованості наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів

Рівні	Емоційний критерій		Творчо-діяльнісний критерій	
	Кіл-ість досл.	%	Кіл-ість досл.	%
Високий	2	20	3	30
Середній	5	50	5	50
Низький	3	30	2	20

Як видно з таблиці 3 порівняльний аналіз емоційного та творчо-діяльнісного критерію вихованості наполегливості у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів показало, що у більшості школярів переважає середній рівень емоційного критерію (50%) та середній рівень творчо-діяльнісного критерію (50%). Середній рівень характеризується створенням досить самостійного творчого продукту, у роботі різними матеріалами, виявляє належні до віку уміння. Художній образ виробу не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності.

Отже, діагностування рівнів вихованості наполегливості молодших школярів у творчої предметно-перетворювальної діяльності на етапі констатувального експерименту показало, що досліджувана якість сформована у них недостатньо і потребує цілеспрямованого розвитку.

2.2. *Форми та методи виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності*

Успішне виховання наполегливості у молодших школярів під час творчої предметно-перетворювальної діяльності є результатом цілеспрямованої та систематичної педагогічної діяльності. В.О. Сухомлинський, стверджував, що: “виховання – це не якісь спеціально, штучно організовані заходи, це, насамперед спосіб життя. У руках педагога сильний і водночас небезпечний інструмент, який вимагає великої мудрості й обачливості, – влада над людиною” (В.О. Сухомлинський)

Роль виховання у розвитку особистості зростає, – зазначає Г.С. Костюк, коли воно: “активно втручається в усю систему дійових відношень особистості до навколишньої дійсності, не тільки використовує їх у своїх цілях, а й по можливості протидіє тим впливам, які розходяться з його цілями” [48, с. 530].

Організуюючи процес виховання наполегливості молодших школярів у позакласній ігровій діяльності, потрібно створити певну систему дієвих впливів на особистість учня, а не зосереджувати увагу на окремих їх

моментах. Поєднання урочної, позакласної діяльності та роботи з батьками сприятиме підвищенню ефективності вихованню наполегливості молодших школярів у позакласній ігровій діяльності.

Процес виховання наполегливості молодших школярів під час творчої предметно-перетворювальної діяльності ґрунтується на наступних принципах:

1. Особистість молодшого школяра характеризується за такими структурними компонентами: мотиваційним, когнітивним, емоційним та діяльнісним.

2. Гра є цікавим та важливим видом діяльності й найбільш притаманною для молодших школярів, у процесі якої можна виховувати їх наполегливість.

Процес виховання наполегливості молодших школярів у творчій предметно-перетворювальної діяльності потребує обґрунтування ефективних форм та методів

Наполегливість у творчій предметно-перетворювальній діяльності молодшого школяра проявляється через створення ним готового особистісно-оригінального продукту (виробу), а також формулювання задуму, вирішення завдань, здатність застосувати кмітливість при вирішенні творчого задуму. Безпосередньо у процесі творчої роботи школяр самостійно застосовує засвоєні ним знання, вміння, навички, у тому числі використовує комбінування відомих йому способів діяльності для найкращого та вірного вирішення поставленого завдання.

Під впливом різних соціальних факторів (сім'ї, школи, педагога, друзів та ін.) творча активність дитини може як прогресувати, і регресувати.

До традиційних методів навчання школярів на заняттях конструювання з метою розвитку творчої активності відносяться дослідницький та евристичний методи. При виконанні учнями завдань творчого характеру, наприклад, коли вчитель пропонує зліпити виріб казкового персонажа, доцільно застосовувати евристичний метод навчання. Спочатку під час бесіди вчитель з'ясовує, що діти збираються зобразити, опрацьовують деталі майбутнього виробу, оскільки від цього залежатиме успішність виконання творчої роботи. Однак не можна допускати, щоб попереднє дослідження теми супроводжувалося порадами, підказками чи рекомендаціями з боку вчителя, оскільки це може обмежити учням простір для творчості, прояви творчої активності та індивідуальності під час вирішення творчої задачі.

Евристичний метод навчання дітей є доповненням до дослідницького методу та доповнює його «елементами самостійного відкриття раніше невідомого – евристики». При цьому в процесі вирішення поставленого творчого завдання, пошуку оптимальних шляхів та методів спрацьовує принцип поетапного розуміння сутності завдання. Наприклад, щоб глиняний виріб виглядав найбільш ефектно, можна запропонувати доповнити його елементами декору тощо.

Проблемний метод навчання останнім часом активно застосовується на

заняттях конструювання, стимулюючи живий інтерес до предмета, що вивчається. Також у дітей відзначається зростання внутрішньої мотивації вчення, пізнавального інтересу, розвиток творчої активності та комунікативних навичок. Суть даного методу полягає у постанові задачі без вказівки шляхів виконання.

Для створення проблемної ситуації у навчанні потрібно поставити дитину перед необхідністю виконання такого завдання, при якому знання, що підлягають засвоєнню займатимуть місце невідомого. Учні, спираючись на вже наявні знання, вміння та навички, виявляють самостійність у рішенні творчого завдання. При використанні проблемного методу навчання важливо враховувати вікові особливості (можливості) учнів. Обмеження фантазії та ініціативи дітей, буде недоцільним.

Ефективність описаних методів реалізується за умови використання їх у комплексі з урахуванням вікових особливостей учнів, що, природно, стимулюватиме розвиток творчої активності та наполегливості молодших школярів.

Успішність предметно-перетворювальної діяльності визначається мотивацією, що надає значний вплив на продуктивність навчального процесу. У разі відсутності даних мотивів може призвести до зниження успішності школяра.

На наш погляд, навчальна мотивація складається з взаємопов'язаних між собою мотивних компонентів:

- мотив інтересу;
- мотив отримання схвалення;
- ігровий мотив.

Мотив інтересу займає особливе місце. У навчальній мотивації це становить невід'ємну частину. Працюючи над формуванням навчальної мотивації у початковій школі насамперед необхідно стимулювати інтерес школяра до навчання. У цьому віці у молодшого школяра проявляється інтерес до навчання як до нової та незвичайної для нього діяльності, тому так важливо

для вчителя не прогаяти цей тимчасовий момент, оскільки молодший школяр зацікавлений у всьому, що з навчанням, школою. Важливо розуміти, що основною особливістю молодшого школяра є його повна довіра до свого вчителя.

Зі змістом та процесом навчальної діяльності тісно пов'язаний розвиток пізнавальних мотивів. У молодших школярів переважає емоційний, а не пізнавальний інтерес до навчальної діяльності, а пізнавальний інтерес може взагалі бути відсутнім. В початковій школі формується любов до діяльності як передумови пізнавального інтересу. Молодші школярі починають усвідомлювати результат своїх дій, що веде до розвитку смислової орієнтованої основи вчинку. Дитина міркує та думає, перш ніж почати діяти.

Протягом усього періоду навчання у школі на початковому етапі, велике значення має ігровий мотив, який на початку навчання проявляється у традиційних дитячих іграх.

Розвитку творчої мотивації у молодших школярів є найважливішим завданням. Мотивація творчої активності – це необхідна частина роботи педагога додаткової школи з розвитку творчої активності. Мотивувати школяра у творчому відношенні – значить встановлювати перед ним творчі цілі, завдання. Потрібно розвивати творчий потенціал учня. Для цього необхідно створювати проблемну ситуацію та допомагати школяру у пошуку раціонального та логічного рішення, ми моделюємо реальний творчий процес, що відноситься до методів дослідницького (проблемного) навчання. Творча мотивація проявляється у ряді видів діяльності.

Як мотиви творчого саморозвитку та самореалізації можуть виступати матеріальні ідеальні предмети, які набувають властивості спонукати, спрямовувати творчий саморозвиток дитини у процесі навчально-творчої діяльності.

Заняття різними художніми промислами і ремеслами сприяють активізації виховання естетичних смаків, стимулюють творчий пошук у виконанні трудових завдань, формують національну самосвідомість.

З точки зору Н.В. Котелянець художньо-конструкторська діяльність має на меті створення виробів, що відповідають таким основним вимогам як корисність, зручність і краса. Цей вид діяльності сприяє естетизації праці, адже учні привчаються не лише до спостереження, сприймання естетики трудової діяльності, але й можуть створювати прекрасне в побуті, в місцях навчання, в навколишньому середовищі. Вивчаючи народні ремесла та художні промисли, учні поглиблюють знання про основи композиції, орнаменту, символіку, кольористику, технологічні особливості виготовлення декоративно-ужиткових виробів, розвивають уяву, образну пам'ять, фантазію, формують загально трудові вміння і навички.

Потрібно стимулювати учнів до пошуку старовинних книг, запису легенд, казок, обрядів, звичаїв, підготовки й видання. Інтеграція трудового навчання, образотворчого мистецтва та інших предметів забезпечує вікові потреби у пізнанні довкілля. На заняттях з художньої праці діти узагальнюють, систематизують розрізнені знання, моделюють їх в особистісно-ціннісних образах. Художня праця – це діяльність, метою якої є створення матеріальних і духовних цінностей образотворчими, конструктивними і декоративними засобами. В основі цього курсу лежить декоративно-ужиткове мистецтво як діяльність, спрямована на виготовлення художніх виробів, що знаходять практичне використання в побуті. Це художнє конструювання з різних пластичних матеріалів: паперу і картону, ниток і тканини, глини і пластиліну, природних матеріалів, фанери і деревини, дроту і фольги, пластмаси тощо [34].

Необхідність включення молодших школярів до дослідницької діяльності визначається існуючою в даний час суспільною потребою у створенні нової практики освіти, для якої потрібний учень, здатний самостійно будувати свою діяльність.

Організація дослідницької діяльності, в якій дитина виступає як суб'єкт, передбачає оволодіння молодшими школярами вміннями, пов'язаними як з отриманням та аналізом інформації, так і з її творчим перетворенням та презентацією. Дослідницька діяльність вимагає якісних змін пізнавальної

діяльності цілей, мотивів вчення, позиції самого учня. Потреби до дослідження, стають стилем життя молодшого школяра, оскільки він щодня зустрічається з чимось новим, тому важливе застосування дослідницького навчання у цьому віці. При цьому дане навчання може підлаштовуватися до традиційного навчання, поступово його, перетворюючи як формою, і збагачуючи за змістом [34].

Виховання працьовитості, наполегливості потреби у праці, мотивації до предмено-перетворювальної діяльності, створення психологічної та практичної готовності до праці – це одне із важливих завдань навчання технологій молодших школярів.

Не менш важливим є формування у молодших школярів елементарної культури праці, компонентами якої є: розуміння учням мети та завдань трудових дій; коректний відбір матеріалів, інструментів, необхідних для здійснення трудових дій, у поєднанні з умінням користуватися цими матеріалами та інструментами; здатність до планування та послідовного здійснення процесів, адекватна оцінка результатів (продукту) праці.

Важливе значення має також ознайомлення із працею дорослих (з професіями), виховання інтересу та поваги до їх праці.

Саме праця, творча предметно-перетворювальна діяльність дозволяє напрацювати навички співпраці з однолітками та дорослими, звички додавати зусилля (наполегливість, цілеспрямованість) під час виконання трудових операцій, прагнення доводити справу до кінця, самостійність, відповідальність. Наприклад, без наявності відповідальності не можна говорити про зрілість особистості.

Педагоги та психологи стверджують, що відповідальність не є властива людині від народження, вона і не виникає сама собою.

Відповідальність зароджується у ранньому віці у процесі сумлінного виконання дітьми вимог дорослого чи колективу однолітків. Праця має незаперечне значення у процесі розумового розвитку учнів. Вони знайомляться з призначеннями та властивостями матеріалів та інструментів, які опановують

способи дії з ними, вчать планувати послідовність (поетапність) здійснення необхідних операцій.

Як результат – розвиваються сприйняття, уявлення, різні форми мислення та розумові операції.

Існує низка методів, застосування яких сприяє успішності процесу виховання працьовитості та наполегливості у процесі предметно-перетворювальної діяльності

Насамперед – це методи стимулювання поведінки та діяльності. Щоб правильно організувати виховний процес, насамперед потрібно, щоб учні знали (розуміли) норми та правила трудового поведінки, які мають бути сформовані у процесі виховання. Неможливо сформувані будь-яку якість, якщо у вихованця відсутнє ясне розуміння суспільного та особистісного значення цієї якості.

Уточнимо, що вчинки учнів стимулюються не знаннями, а переконаннями. Для формування поглядів та переконань використовуються способи формування свідомості особистості, серед яких, наприклад, методи переконання (оповідання морального змісту, роз'яснення, лекція, етична бесіда, інструктаж, приклад та ін.). Простота цих методів оманлива, проте їхню важливість (якщо вони застосовуються системно, в комплексі з іншими методами) неможливо переоцінити.

У той же час виховання має бути спрямоване не тільки на формування понять та переконань, а насамперед – на формування поведінки, що проявляється у конкретних справах та вчинки. Саме вони характеризують вихованість особистості.

У зв'язку з цим, у трудовому вихованні найважливішими методами є: показ (демонстрація) практично; навчання способів та прийомів трудових операцій; інструктаж з правил техніки безпеки.

Для формування сумлінного ставлення до праці незаперечне значення у молодшому шкільному віці займають методи стимулювання.

Наприклад, морально-психологічні методи стимулювання включають такі основні елементи:

- створення умов, у яких учні відчувають гордість через те, що краще за інших можуть впоратися з дорученою роботою, відчувають цінність результатів;
- елементи змагальності, забезпечення можливостей для кожного дитині показати свої здібності, виразити себе в праці, її результати;
- повага, довіра з боку педагога та батьків, заохочення ініціативності, терпимість до помилок та невдач.

Напрацювання необхідної вмільості здійснюється за допомогою застосування методів вправ, заохочення, доручення.

Серед сучасних методів, що застосовуються у процесі виховання наполегливості, слід назвати:

- метод ігрового моделювання (гра – одна з пріоритетних форм діяльності дітей молодшого шкільного віку);
- метод імідування (моральне звеличення людей працівників різних професій);
- метод морального загартовування (пробудження справжньої людської сутності, співпраця педагога та вихованців у пошуку відповіді на питання про мету та сенс життя людини: "В ім'я чого ми живемо? Навіщо я живу? ");
- метод проєктів (вид діяльності, у процесі якої навчаються набувають досвіду самостійного планування та виконання практичної діяльності зі створення соціально та особистісно значного продукту).

Метод ігрового моделювання дозволяє змоделювати та програти ситуації, близькі до реальних умов трудової діяльності людей (Ситуації, які школярі спостерігають у навколишньому житті). При цьому ролі, що виконуються учнями, явно показують сформованість їх моральних якостей, їх здатність до подолання виникаючих труднощів, вміння вирішувати завдання. Результатом стає засвоєння норм поведінки у праці. Практичне застосування методу ігрового моделювання можливо у формі театралізованої діяльності, Наприклад, під час відтворення казки.

Метод імідування, суть якого – у прищепленні учням потреби слідувати

моральним зразкам у трудовій діяльності. Приклад людини-працівника певної професії важливий для формування уявлень учнів про працю та працьовитість, і, як правило, викликає прагнення молодших школярів цього прикладу наслідувати.

Метод морального загартовування передбачає розвиток стійкості при виникненні складних та суперечливих обставин, здатність відійти від шаблонів поведінки, відмовитися від особистих переваг для досягнення поставленої мети. Цей метод сприяє формуванню емоційної врівноваженості дитини, її стійкої моральної поведінки. Усвідомлюючи у собі моральні властивості, якості, інтереси, здібності та обдарування, дитина успішніше самостверджується в житті, знаходить себе, своє місце у колективі, у праці, творчості.

Особливої популярності останнім часом набув метод проєктів. У сучасній педагогіці метод проєктів застосовується не замість систематичного предметного навчання, а разом з ним як компонент системи освіти.

У ході реалізації проєктної діяльності учні набувають нових знань, досвіду вирішення проєктних практичних завдань з різних напрямів. Результат виявляється у розумінні дітьми суті проєктної діяльності, вмінні поетапно вирішувати проєктні завдання, докладати зусиль, проявляти свою наполегливість та цілеспрямованість.

Таким чином, предметно-перетворювальна діяльність має надихати молодших школярів як захопленістю та значимістю самого процесу, так і якістю і потребою (особисто для себе та для оточуючих) її результату.

Зазначимо, що виховання наполегливості не обмежується наведеними вище методами та умовами. Зміст цієї роботи може збагачуватися як самим педагогом, так і ініціативами учнів та їх батьків.

2.3. Педагогічні умови виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності

Оптимізувати процес виховання наполегливості молодших школярів у

процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності можна через реалізацію відповідних педагогічних умов.

Під педагогічними умовами ми розумітимемо комплекс спеціально створених обставин, які є необхідними для ефективного виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності і достатніми для отримання позитивного результату в даному процесі. Розглянемо детальніше педагогічні умови виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності.

Використання потенціалу уроків дизайну і технологій щодо розвитку творчої активності у дітей молодшого шкільного віку.

Навчання дизайну і технологій у початковій школі – це заняття з дітьми з виготовлення різних предметів з паперу, картону, природних, вторинних матеріалів, тканини. Заняття з дизайну і технологій включають конструктивну роботу з різними матеріалами та механічними інструментами.

Дизайн і технології – один з найбільш цікавих, привабливих і доступних для школярів видів діяльності. Вони дозволяють формувати в дітей засади конструктивних умінь і навичок і сприяють їх творчому розвитку. Школярі набувають навичок користування найпростішими інструментами – ножицями, засвоюють способи обробки різних матеріалів. У процесі ручної праці діти виявляють більшу зацікавленість в отриманні нових знань і вмінь, як правило, добре їх засвоюють і застосовують на практиці. Беручи участь у створенні оригінальних, самобутніх виробів з різних матеріалів, дитина не стільки відображає їх структуру, передає зовнішній вигляд, скільки виражає своє ставлення до них. Користуючись кольором, формою, фактурою матеріалу, він шукає варіативні, оригінальні способи вирішення творчої задачі.

Творча активність школяра в ручній праці виражається в умінні, готовності проявити свою індивідуальність, кмітливість, винахідливість у продуктивному вигляді діяльності на основі раніше засвоєних знань, умінь і навичок. Результатом такої діяльності є створення корисних і естетично

значущих предметів і речей. Ручна праця, що включає у свій обсяг і художню працю, має більш практичну спрямованість, передбачає формування у дітей життєвонеобхідних трудових умінь і навичок, привчає дітей використовувати їх у повсякденному житті.

Залучаючись до різних видів дитячої творчої праці, дитина не тільки прагне виконати доручення дорослих, але й сама продумує, як можна полегшити їх працю і заощадити сили. Регулярна робота з включення дітей у допомогу один одному чинить позитивний вплив на формування вміння ініціативно і самостійно приходити на допомогу одноліткам. На початковому етапі навчання діти мало враховують свої можливості і нерідко ставлять такі цілі, які вони не в змозі здійснити. Своєчасне навчання умінь вносить суттєві зміни в характер творчої діяльності. Володіючи навичками, діти успішніше втілюють свої задуми у життя. Їм стають посильними більш високі вимоги: самим обрати тему майбутньої роботи, продумати, які дії зробити, щоб виріб вийшов красивим, акуратним, як підібрати потрібний матеріал [30].

Забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього проєктування та конструювання.

Важливий професіоналізм педагога як творчої особистості: він не слід наслідувальній і жорстко регламентованій основі навчання дітей і не навчає їх робити конкретні вироби, а здатний прийняти головну мету навчання – опанування умінь конструювання як універсальної здатності до створення різних оригінальних конструкцій. Оволодівши загальними принципами та закономірностями формування такої діяльності, педагоги зможуть побудувати свою практику у співтворчості з дітьми.

Я.М. Рудик визначає такі форми навчання дітей конструюванню (у контексті дитячого дизайну): за зразком та моделлю, за кресленнями й схемами, за умовами, за темою та задумом тощо. Усі ці форми роботи орієнтовані на наслідувальні дії дитини, з ускладненнями завдань типу «дороби», «до оформи» тощо. Умови завдання в цьому випадку й сприяють активізації інтелекту та творчих здібностей дитини [63].

Методами навчання дітей художньому конструюванню є: за наслідуванням, за «наочним орієнтиром» (за схемою, каркасом), метод художньо-аналітичних порівнянь, метод свободи в системі обмежень, метод діалогічності в обговоренні замислу твору, метод колективних та групових робіт тощо. Педагогічне керівництво дизайнерською діяльністю вимагає від вчителя знань про загальні основи художньо-естетичного виховання, особливості формування творчих здібностей дітей. Педагог повинен володіти методикою навчання зображувальній діяльності, художньому конструюванню та декоруванню. Майстерність вихователя щодо навчання основам дизайну залежить від спектру методів та форм роботи, які він використовує.

Н.Т. Кириченко, Т.І. Науменко зазначають, що на заняттях для розвитку уяви дітей вчитель може застосовувати такі методи:

- правильно організоване художнє спостереження, розглядання мистецьких творів та сприймання природи;
- створення ситуації-аналогії (по дизайну інтер'єру);
- творчий акцент на варіацію та імпровізацію в роботі;
- вправи, що не фіксують увагу дитини (з метою розвитку довільної художньої уваги);
- ігрові методи, які активізують художню та зорову пам'ять, аналітичне мислення, увагу [30].

Створення предметно-розвивального середовища для занять дітей художнім проектуванням конструюванням.

Я.М. Рудик вказує на те, що в заняттях конструюванням важливе поєднання індивідуальних і колективних форм, що дозволяє організувати змістовне спілкування дітей, сприяє усвідомлення способів діяльності і підвищення її продуктивності [63].

О.Савченко зазначала, що для формування повноцінної мотивації важливо забезпечити такі умови: збагачувати зміст особистісно орієнтованим цікавим матеріалом; бачити в дитині особистість, утверджувати гуманне ставлення до всіх учнів; під час навчання вдовольняти потреби у спілкуванні з

однокласниками і вчителем; мислення збагачувати інтелектуальними почуттями; формувати пізнавальний інтерес та допитливість; формувати адекватну самооцінку своїх можливостей; зміцнювати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення [5, с. 139].

Діти унікальні в процесі творчої діяльності. Вони намагаються передати те, що бачать, чують та відтворюють в навколишній діяльності та мистецтві. Однак їм не вистачає знань і навичок, щоб реалізувати творчий потенціал у повній мірі. Тому в процесі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках трудового навчання необхідно поступово залучати їх до художньої творчості, здобуваючи необхідний досвід творчої самореалізації. Учителю потрібно забезпечити необхідну мотивацію творчої діяльності школярів, сприяючи виявленню творчої активності на уроках (Л.Кондрашова, О.Савченко).

Використання комплексності різних засобів естетичного впливу є важливим в організації творчої роботи молодших школярів на уроках трудового навчання. Повноцінний творчий розвиток дітей у процесі засвоєння знань, умінь і навичок можливі на основі накопиченого естетичного досвіду обумовлений безпосереднім або опосередкованим сприйняттям навколишньої дійсності.

Важливу роль у творчій діяльності молодших школярів на уроках навчання дизайну і технологій відіграє навчання навичкам спостереження за навколишньою дійсністю.

Суспільна користь праці. Важливо усвідомлення учнями певної суспільної значущості трудових дій та результатів праці, переконаність у тому, що їхня праця приносить користь людям, колективу, суспільству.

Загальна цінність результату праці. Важливо насправді розкрити перед школярем громадське призначення його мети діяльності, показати, кому саме потрібна і корисна його праця.

Колективне виконання трудових дій, вироблення вміння підпорядковувати свою поведінку колективним та суспільним інтересам. Праця в колективі або

групі (класу) дозволяє ставити та вирішувати завдання, виконання яких важко або зовсім неможливе для одного людини, дає можливість оволодіти навички взаємодопомоги та солідарності.

Ініціативність в предметно-перетворювальній діяльності. Творчий підхід та ініціатива у праці дозволяють учням розкрити свої здібності та таланти, стимулюють їхнє прагнення до нового.

Самоврядування та самоорганізація предметно-перетворювальної діяльності. Такий підхід розвиває самостійність, лідерські якості, старанність, творчу ініціативність, відповідальність.

Посильність праці для учнів. Непосильність предметно-перетворювальних дій пригнічує психіку, знижує самооцінку учнів.

Зв'язок праці з освітньою діяльністю. Взаємозв'язок між теоретичними знаннями школярів та їх практичною діяльністю.

Неприпустимість покарання. Виховну функцію праця реалізує тоді, коли вона не є для школяра примусом, покаранням. Вибагливість до якості продукту предметно-перетворювальної діяльності учнів. Необхідно вимагати не просто виконання роботи, а ретельного, акуратного, сумлінного виконання, дбайливого відношення до обладнання, матеріалів, знарядь праці.

Висновки до другого розділу

У процесі констатувального дослідження, спрямованого на визначення стану вихованості наполегливості молодших школярів, вирішувалися наступні завдання: обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості вихованості наполегливоості; визначити методи дослідження; організувати збір даних та здійснити їх аналіз; встановити рівні вихованості наполегливості учнів початкової школи у процесі предметно-перетворювальної діяльності.

На основі аналізу діагностичного матеріалу ми змогли констатувати, що вихованість наполегливості молодших школярів передусім виявляється на середньому рівні (50 % респондентів), який характеризується характеризується

створенням досить самостійного творчого продукту, у роботі з різними матеріалами, виявляє належні до віку уміння. Художній образ виробу не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності.

На основі результатів констатувального експерименту з метою ефективного виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності нами було обґрунтовано такі педагогічні умови: використання потенціалу уроків дизайну і технологій щодо розвитку творчої активності у дітей молодшого шкільного віку; забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього проєктування та конструювання; створення предметно-розвивального середовища для занять дітей художнім проєктуванням конструюванням; суспільна користь предметно-перетворювальної діяльності; загальна цінність результату праці; колективне виконання трудових дій, вироблення вміння підпорядковувати свою поведінку колективним та суспільним інтересам; ініціативність в предметно-перетворювальній діяльності; самоврядування та самоорганізація предметно-перетворювальної діяльності; посиленість праці для учнів; зв'язок праці з освітньою діяльністю; неприпустимість покарання.

Серед сучасних методів та форм, застосування яких оптимізує процес виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності ми виокремили наступні: методи ігрового моделювання; метод іміджування; метод морального загартовування; метод проєктів, пробні та дослідницькі методи.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проаналізовано проблему вихованості наполегливості молодших школярів та теоретично обґрунтовано особливості її виховання у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності. Результати дослідження свідчать про досягнення мети та дали змогу зробити наступні висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підстави зробити наступні висновки. Наполегливість – це одна із головних якостей волі. Не можна ототожнювати наполегливість і впертість, останнє є негативною рисою, яка проявляється у прагненні досягнути бажаної мети, не зважаючи на негативні передбачувані наслідки, у переконанні оточуючих відмовитися від рішення, наводячи розумні докази поразки. Наполегливість проявляється тоді, коли на шляху до досягнення мети виникають нові й непередбачувані труднощі, які потребують від особистості мобілізації фізичних, розумових сил на кінцевий позитивний результат. Наполегливість у дітей варто виховувати з раннього дитинства, добираючи при цьому посильні для кожної вікової категорії завдання.

Виховання наполегливості у молодших школярів розглядається як цілеспрямований процес, який передбачає формування здатності досягати своєї мети невідступно, докладати вагомих зусиль у боротьбі із труднощами, які можуть виникати на шляху до отримання бажаних результатів.

2. Предметно-перетворювальна діяльність – один із видів творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку. Оскільки через діяльність виховується та розвивається особистість, то створення власноруч виробів (об'єктів праці) є важливим засобом морального та трудового виховання, а також формування таких вольових якостей, як наполегливість, рішучість, цілеспрямованість, тощо.

На підставі вище описаного можна стверджувати, що творча предметно-перетворювальна діяльність – різновид активної творчої діяльності учнів, під

час якої вони взаємодіють із навколишнім світом через створення естетичних та корисних виробів з різних матеріалів. Виконання проєктно-технологічних завдань дає змогу учням повністю виявляти креативність, індивідуальність та неповторність.

3. У процесі констатувального дослідження, спрямованого на визначення стану вихованості наполегливості молодших школярів, вирішувалися наступні завдання: обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості вихованості наполегливоості; визначити методи дослідження; організувати збір даних та здійснити їх аналіз; встановити рівні вихованості наполегливості учнів початкової школи у процесі предметно-перетворювальної діяльності.

На основі аналізу діагностичного матеріалу ми змогли констатувати, що вихованість наполегливості молодших школярів передусім виявляється на середньому рівні (50 % респондентів), який характеризується створенням досить самостійного творчого продукту, у роботі з різними матеріалами, виявляє належні до віку уміння. Художній образ виробу не визначається оригінальністю, у роботі використовуються переважно традиційні прийоми конструювальної діяльності, художні матеріали та техніки. Роботи визначаються посереднім рівнем естетичної та технічної майстерності.

4. На основі результатів констатувального експерименту з метою ефективного виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності нами було обґрунтовано такі педагогічні умови: використання потенціалу уроків дизайну і технологій щодо розвитку творчої активності у дітей молодшого шкільного віку; забезпечення загальних методичних основ організації дитячого художнього проєктування та конструювання; створення предметно-розвивального середовища для занять дітей художнім проєктуванням конструюванням; суспільна користь предметно-перетворювальної діяльності; загальна цінність результату праці; колективне виконання трудових дій, вироблення вміння підпорядковувати свою поведінку колективним та суспільним інтересам; ініціативність в предметно-

перетворювальній діяльності; самоврядування та самоорганізація предметно-перетворювальної діяльності; посиленість праці для учнів; зв'язок праці з освітньою діяльністю; неприпустимість покарання.

Серед сучасних методів та форм, застосування яких оптимізує процес виховання наполегливості молодших школярів у процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності ми виокремили наступні: методи ігрового моделювання; метод імідування; метод морального загартовування; метод проєктів, пробні та дослідницькі методи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Б. Система «техносвіт – технологічна освіта»: Теоретико методичний аспект : монографія. Умань : ПП Жовтий, 2020. 294 с.
2. Ампілогова Л. Інноваційна освітня діяльність – вимога часу. *Завуч*. 2013. №11. С. 4-5.
3. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Теорія та методика трудового навчання : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2018. 226 с.
4. Бабалюк О. Форми і методи та засоби навчання на початку ХХІ століття. *Рідна школа*. 2014. №9. С. 53-56.
5. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2019. № 8. С. 34-40.
6. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7-14.
7. Бербец В. В. Діагностика навчальних досягнень учнів під час виконання творчих проєктів. Проєктно-технічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика : монографія / за заг. ред. О. М. Коберника. К.: Наук.світ, 2019. С. 86–102.
8. Березовська І. В. Основні тенденції дослідження проблеми волі. *Наука і освіта*. 2005. №3-4. С. 4-6.
9. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. К. : Либідь, 2018. 848 с.
10. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. К. :Академвидав, 2017. 256 с.
11. Бойко А. Е. Педагогічні умови творчого самовираження молодших школярів у закладах позашкільної освіти. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання/ Бойко А. Е. НПУ ім. М.П. Драгоманова Київ. 2021. 210 с.
12. Дзундза А. І., Літвінова В. Ю. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів як психолого-педагогічна проблема. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. № 2 (55). С. 42-47.

13. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3/12. С. 26–33.
14. Варій М. Й. Психологія : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
15. Веремійчик І. М. Методика викладання трудового навчання в початкових класах. Київ. 2020. 156 с.
16. Виготський Л. С. Дитяча психологія: Зібр тв. У 6 т. Т. 4. К., 2020. 350 с.
17. Вікова психологія [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. К. : Кондор, 2020. 468 с.
18. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, Н. П. Зубалій, З. В. Огороднійчук [та ін.]. 2-ге вид. К.: Каравела, 2018. 400 с.
19. Гедвілло О. І., Федосюткіна О. В. Художньо-конструкторська діяльність як основа формування елементів дизайнерського мислення. Збірник наукових праць студентів Харківської академії дизайну. 2010. №3. С. 141-148
20. Гільберг Т. Г. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі» : для пед. працівників / Тетяна Гільберг [та ін.]. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
21. Гуд Г. О. Емоційна сфера особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. Т.14. Вип. 1. С. 84-94.
22. Державний стандарт початкової освіти. Офіційний вісник України, 2018 р., № 19, ст. 637.
23. Дитяча психологія [Текст] : навч. посібник / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. К. : Академвидав, 2018. 431 с. (Альма-матер).
24. Діхтяренко З. М. Збереження фізичного та психічного здоров'я молодших школярів під час формування наполегливості засобами рухливих ігор. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць КДПУ. Кривий Ріг : КДПУ, 2005 Вип. 11. С. 414–418.
25. Діхтяренко З. М. Виховання наполегливості молодших школярів у процесі

- позакласної ігрової діяльності : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 „Теорія і методика виховання“ Діхтяренко Зоя Михайлівна. К., 2008. 275 с.
26. Діхтяренко З. М. Формування наполегливості молодших школярів засобами фізичної культури. *Вісник Житомирського педагогічного університету імені Івана Франка*. Житомир : Ред.-вид. відділ ЖДПУ імені Івана Франка, 2003. Вип.13. С. 138–140.
27. Діхтяренко С., Столярова О. Розвиток та виховання волі у молодших школярів. *Психологічний журнал*, 2021 (7), 28–36. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.7.2021.234568>
28. Єрмоменко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 „Теорія і методика виховання“ / Єрмоменко Едуард Анатолійович. К., 2015. 222 с.
29. Зубалій Н. П. Особливості ставлення шестирічних учнів до учіння. *Початкова школа*. 2011. № 4. С. 75–78.
30. Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. Виховує мистецтво: активація творчості дошкільників засобами мистецтва: метод. посібн. Київ: Гроно, 2019. 99 с.
31. Кирпенко Т. М. Функція волі в процесі саморозвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Т.7, вип.42. С. 120-127.
32. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>.
33. Коньок М. М. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках з трудового навчання. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*. Вип. 53. Серія: педагогічні науки : збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2008. С. 97–100.
34. Котелянець Н. В. Методична система трудового навчання учнів початкової школи дисс...док - ор..пед. наук 13.00.02 – теорія та методика навчання/ Котелянець Н. В. Кропивницький. 2017. 490 с.
35. Котелянець Н. В. Фізіологічний та психічний розвиток особистості молодшого школяра в процесі трудового навчання. *Педагогіка і психологія: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування: матеріали II*

міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17–18 березня 2017 р.). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. С. 77-81.

36. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості К., 1997. – 608 с.

37. Котирло В. К. Розвиток вольової поведінки у дошкільнят. Київ, 2019. 65 с.

38. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2019. 172 с.

39. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. К. : Вища школа, 2018. 355 с.

40. Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2019. 395 с.

41. Масол Л. М., Ничкало С. А., Веселовська Г. І., Оніщенко О. З. Художня культура України: навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Масол. К.: Вища школа, 2018. 239 с.

42. Матяш Н. В. Психологія проектної діяльності школярів в умовах технологічної освіти / за ред. В. В. Рубцова. Мозир: Білий вітер, 2018. 286 с.

43. Мацко Л. А., Прищак М. Д. Основи психології та педагогіки : навч. Посібник. Вінниця: ВНТУ, 2019. 158 с.

44. Мачача Т. С., Юрженко В. В. Стратегії розвитку технологічної освіти в середній загальноосвітній українській школі: наскрізність змісту і структури. *Український педагогічний журнал* / [ред. кол.; голов. Ред. О. М. Топузов]. К. : Педагогічна думка, 2017. Вип. 2. С. 58– 68.

45. Мачача Т. С. Теоретико-методологічні засади проектування змісту технологічної освіти учнів середньої загальноосвітньої діяльності школи. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 3. С. 105–114.

46. Мельничук В. П. Формування техніко-конструкторських знань і вмінь учнів сільської школи в позаурочний час : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.

47. Методика фізичного виховання учнів 1–11 класів : навч. посіб. / М. Д. Зубалій, Л. В. Волков, М. В. Тимчик та ін. [за ред. М. Д. Зубалія]. К. : Педагогічна думка, 2019. 209 с.

48. Митник О. Я. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури

- мислення молодшого школяра: теорія і практика : [монографія]. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 368 с.
49. Міхова А. Г. Емоції і прояви емоцій: історичний екскурс (стресові та стресоподібні стани). *Наука і освіта*. 2019. № 3. С. 95–98.
50. Носаченко Т. Б. Формування в молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 — Теорія та методика трудового навчання / Т. Б. Носаченко; НПУ ім. М.П. Драгоманова. К., 2006. 22 с.
51. Олійник О. В. Конструктивна діяльність в системі трудової підготовки молодших школярів. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 квіт. 2016 р., м. Одеса*. Одеса: Південна фундація педагогіки, 2016. С. 84–87.
52. Основи психології і педагогіки [Текст] : навч. посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. 2. вид., випр., доп. К. : Академвидав, 2019. 520 с. (Альма-матер).
53. Основи психології і педагогіки [Текст]: навч. посібник / А. В. Семенова. К. : Знання, 2020. 319 с.
54. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Вид. 2-е, стер. К.: Кондор, 2021. 469 с.
55. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : [інтерактивний підруч. для педагогів ринкової системи освіти. К.: Слово, 2020. 616 с.
56. Поліщук С. А. Особливості розвитку волі в учнів молодшого шкільного віку: Монографія. К., 2001. 220 с
57. Поуль В. С. Психологічні умови розвитку вольової поведінки старших дошкільників та молодших школярів: монографія / Валентина Станіславівна Поуль, Леся Іванівна Волошенко. Краматорськ : Донецький ОППО, 2018. Бібліогр. : 267 с.
58. Приходько Ю. О., Савченко К. В. Розвиток вольових якостей молодших школярів як чинник їх навчальної успішності. Навчально-методичний посібник. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 60 с.
59. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / авторський

- колектив: І. Д. Бех, Т. Ф. Алексеєнко, О. М. Докукіна, М. Д. Зубалій [та ін.]. *Шкільний світ*. 2010. № 33. С. 4–36.
60. Психологія: Підручник / За ред. Ю. Л. Трофімова. 2-ге вид., стереотип. К.: Либідь, 2019. 134 с.
61. Роєнко Л. М. Прийоми стимулювання активності молодших школярів у предметно-перетворювальній діяльності. К., 2019. 128 с.
62. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності [Текст] : монографія/ [А. М. Богуш та ін.]; за заг. ред. А. М. Богуш; Держ. закл. «Південноук. нац. уед. ун-т ім. К. Д. Ушинського», Ін-т дошк. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошк. освіти. О. : Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 235 с.
63. Рудик Я. М. Суть та структура творчого потенціалу особистості. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2019. № 5. С. 50-58.
64. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навч. книга - Богдан, 2018. 357 с.
65. Симоненко В. Д. Сутність поняття "Технологія". *Підприємництво та зайнятість юних*. 2018. № 1. С. 23-27.
66. Стадник С. Педагогічний взаємозв'язок творчої ініціативи і художньо-трудової діяльності учнів у процесі вивчення мистецтва писанкового розпису. *Теорія та методика управління освітою*. 2014. № 3. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_16/17.pdf
67. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 50–54.
68. Тименко В. П., Вдовченко В. П. Методика трудового навчання: технічної і художньої праці. Теоретичні засади і емпіричний досвід початкової дизайн-освіти : метод. посіб. К. : Інформаційні системи, 2019. 332 с.
69. Тименко В. П. Теоретичні і методичні основи формування конструктивних умінь в учнів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Тименко Володимир Петрович. Київ, 2010. 520 с.

70. Тимчик М. В. Виховання фізичної культури учнів у процесі ігрової діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Вип. 14. К., 2009. С. 237–240.
71. Тимчик М. В. Єдність школи та сім'ї у військово-патріотичному вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18, кн. 2. С. 313-321.
72. Тимчик М. В., Єрмоменко Е. А. Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 1. С. 38–41.
73. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я., затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 р. № 1272: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.
74. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування. Київ : Главник, 2017. 144 с.
75. Федорова М. А. Особливості емоційного розвитку сучасних дітей в аспекті становлення міжособистісних взаємин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Вип. 1 (46). С. 133-137.
76. Федорчук Е. І. Сучасні педагогічні технології : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2018. 212 с.
77. Хохліна О. Формування діяльності в процесі трудового навчання молодших школярів. *Початкова школа*. 2018. № 8. С. 51–52.
78. Цюпак І. М. Конструювання як складова дитячого дизайну. *Збірник наукових праць студентів Харківської академії дизайну*. 2018. №2. С. 67-73.
79. Юдіна Н. О. Мотивація молодших школярів у процесі інтегрованого навчання. *Методичні рекомендації для практичних психологів і вчителів початкової школи / За ред. В. Ф. Моргуна*. Полтава, ТЕРРА, 2018. 43 с.
80. Юркевич В. С. Про індивідуальний підхід у вихованні вольових навичок. К.,

2020. 58 с.

81. Ящук С. М. Формування основ технологічної культури учнів під час проектування і виготовлення об'єктів праці. *Психологопедагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. пр. УДПУ. К.: Міленіум, 2005. – С. 23-30.

ДОДАТКИ

Додаток А

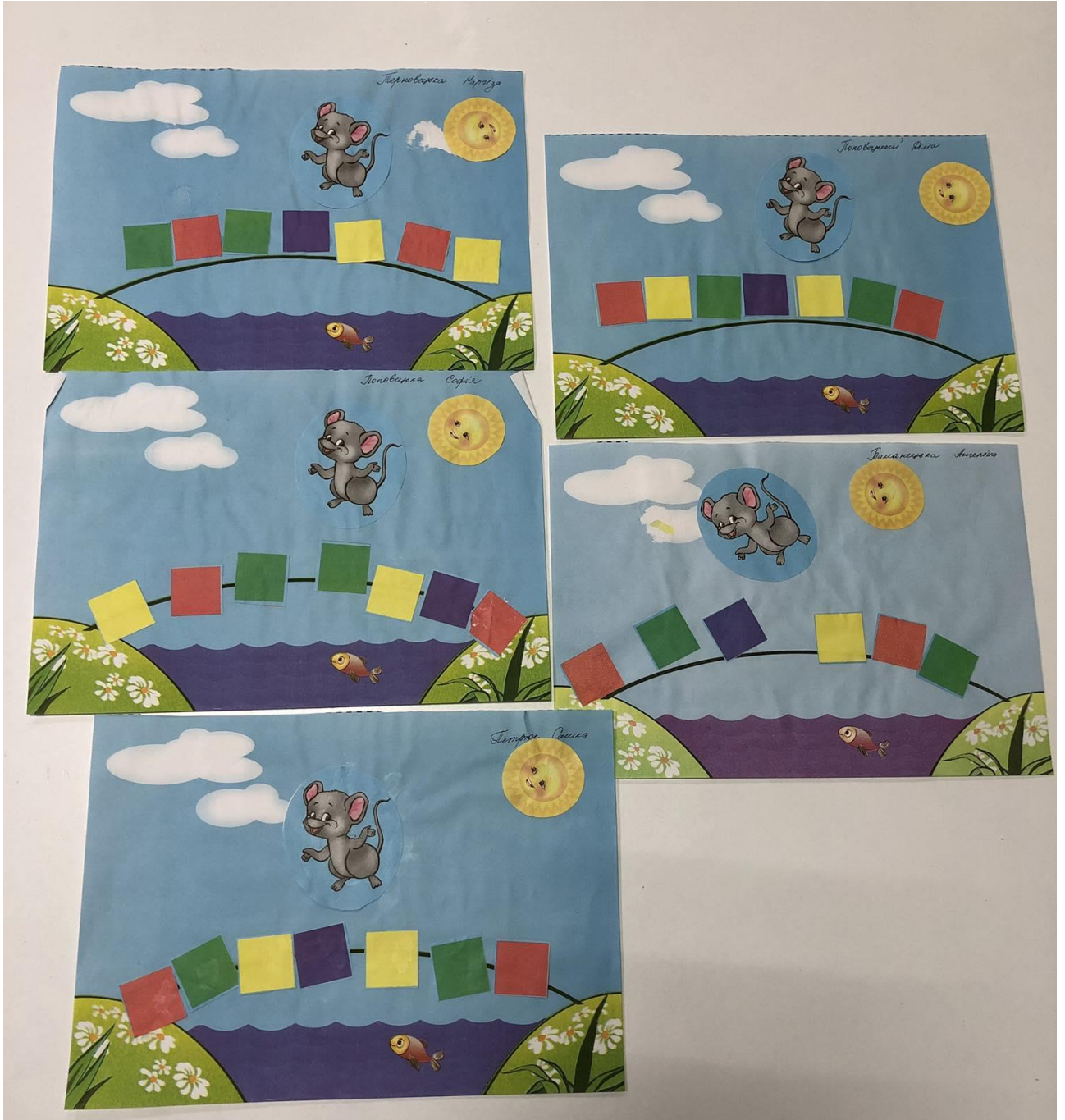
Індивідуальна бесіда щодо з'ясування інтересу та уподобань у галузі конструювання

1. Чи подобається тобі займатися конструюванням?
2. З яких матеріалів ти любиш конструювати:
 - А) готового будівельного матеріалу;
 - Б) Конструкторів (купованих);
 - В) Великих модулів;
 - Д) Природного матеріалу;
 - Г) Паперу
4. Чи можеш ти створювати нові образи, а не такі, як запропонував вчитель?
5. Чи просиш допоомги у вчителя під час виконання роботи?
6. Чи подобаються тобі результати своєї роботи?

Додаток Б**Коллективна бесіда щодо з'ясування особливостей проведення роботи з
художнього конструювання**

1. Чи цікаво проходять у вас уроки, на яких можна конструювати?
2. Вам подобається, як проводить ці твори вчитель?
3. З яких матеріалів зручніше створювати поробки?
4. Чи подобається вам малювати?
5. Чи любляете створювати поробки з природніх матеріалів?
6. Чи задоволені результатами своєї роботи?

Додаток В

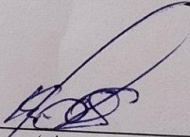

Додаток Г

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Петрашвіч Оксана

(підпис)